

TISZAMARTI ANTAL

PELLENGÉR

„MI A MAGYAR?“

BUDAPEST, 1940

A kiadásért felel: *dr. Tiszamarti Antal.*

BEVEZETŐ

Mikor a *Mi a magyar?* című könyv készülésére értesültem, meleg öröm járta át a szívem táját. Végre! Hiszen másunk sincs ezen a nekibolondult világon, mint Istenünk és magyarságunk. Istent nem vehetik el tőlünk, de magyarságunkat minden felől körmös kezek tépázzák s egyik alapját, a fajit, ugyancsak rengetik. Ezért nyúltunk reszketve bizonyára nagyon sokan az ígéretes könyv után, melynek célja, hogy a testi és a lelki magyarság egylényegűségét megmutassa. Hogy széles áradású örömet adjon a tisztafajú magyarnak, de boldog büszkeséget annak is, akiben ennek a ritka vérnek legalább egyetlen csöppje csörgedez; sőt a családi együvértartozás érzésének becses ajándékát adja azoknak is, akik csupán a lelkük szerint magyarok: akiket ez a táj, ez az ég, ez a nyelv és ez a történelem tett magyarrá. Lendületesség dolga, hogy ezek a lelki magyarok épp oly forrón érezzék magyarságuk örömét és bánatát, mint a test szerint is magyarok. S aki itt él, annak gyökerét is ebbe a földbe kell eresztetnie, másképp gyökértelen bolygója lesz a világnak.

Csalódtam ebben a könyvben. Annyiban a tartalmában, hogy az egyes szerzők eredményei nincsenek összehangolva, sőt egyazon értekezésben is akadnak ellenmondások éppen az elégtelen igyekezet vagy képesség miatt. Másodsorban rosszul esett, hogy jónehányan, akik erre a komoly, a magyarság mellett tanúságtetésre hivatott munkára vállalkoztak, idegen névvel tették ezt. Ments Isten, hogy idegen vagy részben idegen származásukat kifogásoljam! Nem az a baj, hogy idegen névvel születtek, hanem az, hogy idegen nevükhöz ragaszkodnak.

De legjobban a könyv nyelvén ütköztem meg. Egy ilyen munka előadásának a legtökéletesebb, legzengőbb, legtisztább magyarságúnak kellene lennie. Hisz éppen ez lenne egyik legerősebb érv a szellemi magyarság egy-

sége és értéke, eredetisége és műveltsége mellett. Magyarságunk erejének leghatalmasabb igazolása ez az Európa közepében társtalanul is diadalmas nyelv. S most azt látjuk, hogy éppen azok, akik összefogtak, hogy nemzetünk hitét egységessé, megingathatatlanná, az ábrádnak még árnyékától is mentessé tegyék, szinte kivétel nélkül olyan nyelven művelik ezt, hogy az egészséges magyar ösztönt kihívják maguk ellen.

Ezt a művet a magyarság szellemi vezérkarának tizenhárom tagja írta. Mélyen megdöbbentő tény, hogy az a sok bűn, mit nyelvünk ellen elkövettek, pellengér után kiált. Nyelv-védő írói múltam arra kötelez, hogy vállaltam a hálátlan és ízlésem ellen való pandúri szerepet. Mert világos előttem, hogy az a közösség, amelynek tagjai közül senki sem mer vállalkozni a tömegek utánozta nagyok vétkeinek leleplezésére, megrögződik hibáiban és romlásnak indul.

I. RAVASZ LÁSZLÓBAN CSALÓDTAM.

(A könyv első fejezetét Ravasz, László írta. Címe: *A magyarság*.
Terjedelme 23 lap.)

Még egyetemi hallgató koromban, jó tizenöt eszten-deje láttam és hallottam a nagy püspököt. Úgy emlékszem rá, mint keskenyarcú, szikár férfiúra, akiből szellem és fegyelmes életű emberség sugárzik. Okosan és igaz magyarsággal beszélt. Stílusában erő volt és szín, barna férfiaság. — Azóta itt-ott egy-egy cikkét olvastam, de csak futólag. Ezek az olvasmányok mit sem változtattak első élményemen. Most azonban, hogy Ravasz Lászlónak a „Mi a magyar?“-ban megjelent tanulmányát a zavartalan gyönyörűség vastag reményével fölnyitottam, híves csalódás szele csapott arcul, mely a további olvasás során olykor förgeteggé keseredett. Attól, akitől méltán várhat-tam a magyarság jellemzésének tartalmi és alaki tökéle-tességű rajzát, ezt kaptam: aránytalan, egyenetlen stí-lusú, néhol tudós homályú, másutt a kisvárosi szószékek lépcszejéig laposodó szónoklat- és tanulmány-elegyet, amelyet csak gyéren tesz elviselhetővé egy-egy megkapó hely, és ráadásul: egy csomó fölösleges idegen szót s néhány vaskos németességet.

A szükségeseken vagy megbocsáthatókon kívül ilyen nemzetközi szavakkal szomorított: *existentia*, *existentiális*, *genetikus*, *spekuláció*, *realitás*, *reális*, *miszticizmus*, *miszti-kus*, *kozmosz*, *primitívség*, *imponál*, *reprezentál*, *reprezen-táció*, *dekórum*, *etika*, *autonómia*, *génius*, *vizuális*, *morá-lis*, *aktivitás*, *passzivitás*, *dilemma* stb. — De lássunk szövegkapcsolatbeli példát is: „Amikor elmélkedünk a szerelemről, az érzés nem olyan erős, mint amikor *reflexió* nélkül, vakon és mélyen szeretünk.“ — A reflexió azért került a szövegbe, mondja a jóakarátú olvasó, mert Ravasz nem akart szót ismételni s ezért így az *elmélkedés* helyett a *reflexiót* kellett választania. Ez azonban kopasz mentség, mikor ilyen rokonértelmű szavak közt válogathatunk: *gondolkodás*, *meggondolás*, *fontolgtatás*, *latolgtatás*, *mérle-*

gelés, okoskodás, habozás. A szerző vagy rost volt keresni megfelelő magyar szót; vagy keresett, de nem talált; vagy az Megen szót szebbnek tartja, többre becsüli. Hiba ez, akármelyik. — Más példa: „Itt említem meg ennek *negatív formáját*, amikor a magyarságot a maga egészében valaki műveletlennek . . . tartja“ Mi így mondanók: Itt említem meg ennek *visszáját* v. *fordítottját* v. *elleni ét-jét* . . .

A magyar *valamin* búsul, gondolkodik, mereng, mérgeződik, okoskodik, nem pedig *valami fölött*. Német apára vall tehát a ritkásan szedett szólás ebben a mondatban: „Rossz az, hogy valahányszor *okoskodunk egy érzés felett*, maga az érzés kezd másodrendűvé válni.“ — Helyesen: *okoskodunk egy érzésen*.

„*Vegyek fáradságot* arra, hogy ismerjem meg a magyar embert...“ — Németes kifejezés effélék helyett: *ne sajnáljam a fáradságot, ne legyek rost*.

„Végül a tények *felsorolásánál* nagy egyoldalúsággal tolmácsol és hallgat el. Mindezekből *egy* elvetélt, megromlott magyarság-eszményt *hoz kV* — Magyarán: a tények *fölsorolásában* v. *fölsorolásakor*. És: Mindebből elvetélt, megromlott magyarság-eszményt *hámoz ki, állapít meg*.

„Amikor *magyarokká* lettünk, nem szabad választásunkból lettünk *magyarokká*.“ — A magyar az egyszám nyelve; amit eggyel kifejezhet, nem teszi többesbe. Tehát: *magyarrá*.

Csúnya szó: *összbenyomás* „*végző benyomás*“ helyett Még csúfabb s merőben szokatlan az *összkötések*. (A szövegkapcsolatból kitűnik, hogy nem sajtóhiba!). Hogy mire volt jó ezt az *e* bőtit megtakarítani — vagy a dologhoz méltóbb szóval „megspórolni“ ,— annak Ravasz a megmondhatója.

A *miután* kötőszó időviszony kifejezésére való. PL: Miután ezt a tanulmányt elolvastam, kimentem a levegőre, szellőztetni a fejemet. — Okhatározás szolgálatában németes. Helytelen tehát ez a mondat: „*Miután* a magyarság nemcsak tárgyi, hanem alanyi dolog is, igazán csak magyar ember tudja megmondani, hogy mi.“ — Magyarosan: *Minthogy* v. *mivel* a magyarság stb.

A pongyola köznyelv pazarolja a határozott névelőt.

Komoly írásmű azonban nem tűri az ilyen lazaságot. Keresett közvetlenség az ilyen: „Ezért olyan mély a Széchenyi látása“⁽¹⁾ — Másik példa: „Mindezek a megoldások a norma logikumának a félreértésén alapulnak“. — A névelő oly helyeken, ahol nincs szükség rá, lépten-nyomon előfordul ebben a tanulmányban.

De nézzük meg közelebbről a föntebb megróttam *tudós homályt*. Íme a dolgozat egy teljes szakasza:

„De azért balgaság volna azt gondolni, hogy a norma csak üres szabály és nincs benne semmi tartalom. Ugyancsak van: az élet. A norma ugyanis nemcsak logikum, hanem élet is. Mint logikum, egy formai szabály, független a mindenkori tartalmi megvalósulástól, hogy mindenkire érvényes lehessen. Mint élet, önelvű, titokzatos, megmagyarázhatatlan, magát eltartó létező. Nem tud más alkatot öltetni, csak ami a teremtettségéből következik, például a bojtorjából sohasem lehet füge, de akárhányszor testesül meg, sohasem lehet azt mondani, ez a végső tökéletes forma, mert az élet mindig nagyobb, elsőbb, mint a gyümölcs, s nem a fa függ a gyümölcstől, hanem a gyümölcs a fától. A normából azt, ami logikum, később ismerem fel, azt, ami élet: benső megrendüléssel, *intuitive* megragadom, — ha van bennem érzék iránta. Lehet, hogy nincs, s akkor örökre titok marad előttem. Mihelyt megragadom, meg is ismerem. Ez az ismerő munka két ágra oszlik. Egyik abból áll, hogy megismerem és öntudatosítom magamban a lényegét alkotó tartalmi vonásokat (ezt végeztük el az első részben) és lassankint megalkotom a norma formális, szabályozó természetéről szóló ismeretemet, tisztába jövök az érvényességével. (Ezt tesszük itt a második részben). Három lépésről van tehát szó, itt és most a magyarságnál. Egy alapmegrendülésről, ősi örök igenről, amellyel felfogok és visszhangozok egy titokzatos érzelemfeletti életet. A második és harmadik lépés elágazó: egyikkel megismerem ezt az életet a maga ezerféle megvalósulás formájában, s azt mondomv.ez az, ez is az. A másik ágazat értékelő:

*) Széchenyivel szemben ez tiszteletlenség is; a személynevek előtt csak a bizalmas köznyelv alkalmazza, pl. a Pali, a Bethlen (Kortárs!).

akarom, szeretem, gyakorlom azt, ami magyar, mint élet-funkciót, mert abban az életem nő és hozza meg gyümölcsét.“

A nyomban rákövetkező kis szakasz pedig így kezdődik: „Kiderül tehát, hogy a magyarság az irodalomban, a művészetben, tudományban, egyszerűen az öncélú érték-megvalósítás terén nem anyagi, tárgyi alkatelem, hanem egy *becslő viszonyulás a magyarsághoz, mint értékes szellemiséghez.*

Ha szónokolok, akkor nagyobb veszély nélkül kockáztathatom meg a tudósi előadásmódot, mert a röpke szó esetleges tartalmatlanságát, ha elég ügyes a ködfelesztés, nem egykönnyen lehet észrevenni. Ám ha az ilyen elmondva hatásos szóelegyet papírra rögzítem s így lehetőséget adok akármilyen hosszú ideig való hüvelyezésére, akkor könnyen megvan a baj: elég, hogy egyetlen tamás akadjon, aki mögéje akar nézni a ködnek s aki aztán így okosítja föl a többit: Emberek, nem mélység, nem magasság, nem ragyogvány, nem szivárvány s nem tündérség tátong, oromlik, sajog, tarkállik és bájol a ködlés mögött, hanem csak festett színfalak, melyek közt ki-bejárnak a füttyös, hahotás szelek'.

írónk gyakorta letér a számára kijelölt jellemzés útjáról, önkéntelenül is szószékre száll és szónoki hévvel oktat arra, hogy milyen magyarok legyünk. Nyelvünkkel kapcsolatban így buzdít: „... . próbáljuk minél jobban és minél helyesebben beszélni a magyar nyelvet, nemcsak grammatikája, hanem muzsikája szempontjából is.“ Erre a derék ösztönzésre aztán ilyen elképesztő kép és ilyen vad zenétlenségű zenebona következik: „Igyekezzék minél jobban megismerni a magyar történelmet, mint *olyan valamit* (minek ide ez az *olyan valami?*), ami az életemnek, sorsomnak *hátrafelé kivetített, legyezőszerűen szétfeszített alkotórésze.*“

Amilyen cáfolhatatlanok kifogásaim, melyeket Ravasz irálya ellen fölhánytorgattam, éppen úgy igaz az is, hogy a megbírált: született írtehetség, ha nem is az egészen nagyok közül való. Tanulmányának egy-egy helye valóban mintája a világos és egyensúlyos magyar beszédnek és némely jelzője, képe, kifejezése eredeti és hatásos.

Ravasz Lászlóban kétségkívül él nyelvünk szeretete és becsülése, a nyelvápolásra intó fönnebbi idézet is ezt bizonyítja; de a „magasan szárnyaló“ és „mélyen szántó“ jelzők örökös bókja közepette talán nem is eszmélt még arra, hogy az igazi írónak és szónoknak sosem elég az önkénytelen nyelvtudás; ki kell egészítenie ezt céltudatos nyelvhelyességi és stilisztikai tanulmányokkal,!

2. BABITSNAK NEM HASZNÁLT A LECKE.

(A könyv második értékezése 37—86. lap: *A magyar jellemről.*

Babits Mihály írta.)

Mi volt ez a lecke? íme közlöm szórul-szóra: „*Babits nyelvhelyességi attitűdjei* Babits Mihály egyik frissebb alkotása *Az európai irodalom története.* Nem tudom, mennyire népszerű ez a munka, mert távol élek a nagyvilág zajlásától, de bizonyos, hogy sokan olvasták és még sokan fogják olvasni. Ami Babitsban az emberek képzeletét izgatja, az a költő értelmi csiszoltsága, ritka klasszikus tudománya és egyéni nyelvművészete. Költőt mondtam, bár most a próza Babitsáról van szó, mert Babits — érdekes lélekelemző regényei, mug vas tanulmányai és mostan illetendő műve ellenére is: csak — költő. Szinte végzetesen a szó ihletettje, a szavak zenélésének, hajlásának, az ütem táncának költője. Ezért nem öröm nekünk, hogy a magyar költői nyelvnek ezt az egyik nagy karmesterét éppen nyelvi kocsintásai miatt kell elmarasztalnunk. Ne vegye zokon a poéta, amit a prózaíróknak vetünk szemére.

Mert a prózás Babits erőtlen, hanyag és idegenszerű. Valami egérrágtá papirosszag' csapja orron az embert, mikor ezt a világirodalomsűrítő könyvét lapozza. Pedig közvetlen, természetes akar lenni, de csak a pongyolaságig jut el: fölényesnek szeretne látszani s idegenszerűvé félszegül. A Babits-névre az elragadtatástól elájuló „entellektüelek“ ezt persze nem vehetik észre, sőt a szemet-szűrő és fülbántó magyartalanságokban is nyilván törőlmételt babitsosságokat szimatolnak.

* Magyarosan. 1936. 9—40. szám.

Az *attitűd* szó azért került a címbe, mert legkedvesebb szava Babitsnak ebben a munkájában. Csupán az I. kötet 15 levelén végeztem stilisztikai tallózásomat (megjelenésekor a teljes művel megbirkóztam), de mondhatom: 36 esztendőm alatt nem volt annyiszor találkozásom evvel a magyar szövegben oly kiállhatatlan francia szóval, mint ez alkalommal. Nyakamat merném adni, hogy fővárosunk „irodalmi aláfestésű szalonjaiban“ Babits könyvének hatására nem is megy már emberszámba az, akinek legalább minden harmadik mondatából ki nem fityeg az *attitűd*. (Szegény *mentalitás*: neked is beföllegzett!) S költőnk *attitűdje* nemcsak *magatartást*, vagy *állásfoglalást*, *álláspontot* jelent, hanem ilyeneket is mint: *jellem*, *természet*, *egyéniség*, *szellem*, *szellemi alkat*, *szemlélet*, *fölfogás*, *vélemény*, *nézet*, *világnézet*, *gondolkodásmód* stb. Tegyük föl, hogy e szavak közül a szerző egyiket sem ítélte telibetalálónak; de hát akkor mért nem alkotott, mért nem költött újat? Egy Dante-fordítótól ilyen potomságot igazán elvárhatna az ember. De őt, úgy látszik, a magyar próza nem érdekli. Különbén mint nyári eső után a varacskosbékák nem görögnének írásában az ilyen kifejezések: *aktuális*, *aktualitás*, *antik* (legtöbbször fölösen), *asszociáció*, *artisztikus*, *abszolút*, *civilizált*, *dikció*, *diszkvalifikál* (az ó-görög Archilochosról van szó!) *dekoratív fríz*, *expedíció*, *exotikus*, *fantázia*, *fantasztikus*, *feminin*, *génusz*, *groteszk*, *harmónia*, *hipotézis*, *ideál*, *intim*, *ironikus*, *intrikál*, *karakter*, *kompozíció*, *túlkomplikált*, *konstrukció*, *konzervatív*, *kultúracsömör*, *kultúra* (a *műveltség* szót teljességgel mellőzi), *kollektív*, *kollektivitás*, *misztikus*, *monumentum*, *misszió*, *nosztalgia*, *oeuvre*, *primitív*, *publikum*, *presztíz*, *praktikus* (6 sorban 3-szor is, de magyarul — *gyakorlati*, *célszerű*, *alkalmas* stb.— sosem), *reális*, *realisztikus*, *realitás*, *raffinait*, *reakció*, *reakciós*, *relativista*, *reprezentáló*, *relief*, *szuggerál*, *szimmetrikus*, *szociális*, *sztatikus*, *sablon*, *tendencia*, *tradíció*, *téma* stb.

S például ilyen kéj mondatokon siklatja a kultúrintellektust: *Egy kultúrált kor költőjének stilizáló nosztalgiája*. Azt vélné az ember első szempillantásra, hogy ama bizonyos szegény költő valaminő nehezebb nyavalyában

leledzik, pedig tulajdonképen azt mondaná szerzőnk (ha volna szíve hozzá): *Egy művelt kor költőjének alakító vágya*. Dehát így semmi különös nincs rajta, így semmi agytekervénycsiklandó sejtelem nem sejlik benne. — Eddig azt hittem, hogy a régi görögségnek *fejlett ütemérzéke* volt. De nagyot tévedtem! — világosít föl Babits Mihály, állítván, hogy ő klasszikusságuk rendkívüli *ritmuskultúrával* rendelkezett. Általában annyi ebben a könyvben a *kultúra*, hogy a 10. lapon már úgy fölborzolódik a magamfajta pacifista karakter attitűdje is, hogy legjobban szeretném raffináltan differenciált kultúmosztalgiamat legintimebb karakterisztikumán destruálva visszaprimítívesíteni origino-naturális miliójébe. De sajnos nem tehetem: kultúrprezisztizsem dekoratív frízü reliefképét végre is nem diszkvalifikálhatom.

De ez még mind hagyján! Vannak itt bűnebb bűnök is, olyanok, melyek az elemi oskolás nyelvtanba ütköznek s a nyelv gyökerét rágják. Ezt már aztán nem tudjuk mivel szépíteni. Babits Mihály nem biztos (sőt biztosan bizonytalan) az egyes és többesszám magyar használatában. Az indo-germánban már igen, hisz a magyart is erre csigázza. Példák: „az egyes nemzeti irodalmak... külön *nyelveik védbástyái* mögött“...: külön nyelvük bástyája m. (És miért itécZbástya? Hisz minden bástya védelmi alkotmány, elég“ tehát így: bástya; de aki nem eléggeli, annak itt van a védőbástya.) — „A nemzetek szellemi téren is *ellenségek* módjára. akarnak farkaszemet nézni“: ellenség módjára. — „A korszerű tekintet előtt egyre kevésbbé látszanak *fontosaknak* a nagy egyéniségek“: látszanak *fontosnak*. — „A szépség és kifejezés szinte egyet *jelentenek: jelent.*“ — „Az Ilias és Odysseia csöppet sem *hasonlítanak* valami primitív öskölteményre.“ : *hasonlít*. — Kirke, aki *disznókká* változtatja az embereket“: *disznóvá*. (Nem szép Babbitstól, hogy ilyet fog rá a bájos Kirkére. E bűvös hölgy ugyanis szerény nőül tökéletesen beérte azzal, hogy egy embert csak egy disznóvá változtatott át.)

Hibás szórendű ez a mondat: „Persze ez nem azt jelenti hogy *minden kapcsolatot a világirodalommal* megszakítottak volna“: *hogy a világirodalommal minden kapcsolatot* megszakítottak. — Rozsdás latinosság ez: „mito-

logiája... barbárabb *mondikból látszik táplálkozni*. De most jön a gyökrölsarjadt latinosság, amit csak Babits tud: „az ionok hajós nép, a tenger veszélyei és pompái közt *élő*“ (Ennél klasszikusabb már latin mondat sem lehetne. Magyarul: az ionok hajós nép, a tenger veszélyei és pompái közt *élnék*).

De azért a német szellem is megkapja a maga jussát, mégpedig igen tagbaszakadt germanizmusok alakjában: „i gondból, amellyel...“ (*abból a gondból...*). — „A ... mondják, halálba kergette verseivel az apát, ki gyermekét nem akarta hozzá nőül adni.“ (Halálba kergetett *egy* apát vagy halálba kergette *azt az* apát...). — *Különböző*: gyakran *különféle* helyett; németül mindkettő: *verschieden*; — „*egyszerűen* vers volt“: *csupán* vers volt; — *kifejezést nyer: kifejeződik; indítást nyer: indítást kap*; — *kivülről* (auswendig): *betéve, fejből, könyv nélkül, emlékezetből*; — lantkíséret *mellett*: lantkíséretiek; — „az emberiség tudata *kihagy*“ (auslassen): *el-elakad, el-elhomályosul, hibáz, vét* stb.; — *leánynyelv: származéknyelv*.

Szóljunk talán a könyv helyesírási egyenetlenségéről? Ez lehet a szedésjavító hibája is. (Vigasztaljuk magunkat.)

Nem szándékunk Babits Mihály megérdemelt hírénevét tépázni. De hangoztatjuk, s akiket illet, értsenek a szöből: *a híres író nyelvbottlása mindig aránytalanul veszedelmesebb, mert gyanakvást és bírálatot elnémitő tekintélyével utánzásra csábít*. Ezért halászunk mi a nagy halakra. Az orvosi rend is nem a viszketegség vagy a száj-'kipállás, hanem a gümőkór meg a rák ellen indít mozgalmakat és létesít intézményeket.

Bocsánat a hasonlatokért“.

Tehát: Babitsnak nem használt a lecke. Azaz, hogy tünetileg mégsem volt egészen hajtást alán. Irodalomtörténetében u. i. sóhajtani sem tudott még az *attitűd* nélkül, de a lecke óta nem találkoztam többé Babits-szövegben ezzel a fránya szóval. Ebben a tanulmányában sem fordul elő egyetlen-egyszer sem. Mit bizonyít ez? Azt, hogy éppen a legdivatosabb idegen szók érnek legkevesebbet, s hogy Babitsnak a szóra volt szüksége, nem a szó értelmére. — Másik javulás, amit Babitsnak irályán tapasztal-

talok, az, hogy *keresett* latinuskodásával fölhagyott.

De Babits olyan mint a gyerek: ha egyik rossz szokásáról valahogy leszoktatják, nem nyugszik addig, míg újat nem talál. Vagy mondjuk így: ha egyik haszontalan játékát elveszik, tüstént másikat szerez, mert gyermeki kedélye megkívánja a színes üvegcserepet meg a szivárványos golyóbist. Mostani ilyen játécai közt legszívesebben kettővel játszadoz; ezeket forgatja, nézegeti, gurigázza, fényesíti, pajtásaival meg a buta bábész köréjecsődültekkel csodáltatja; nevük: *finitismus* és *inercia*.

Így szórakozik pl. az *inerciával*: „Az lehet mondani, hogy nála a cselekvés (helyesen: hogy cselekvése, t. i. a magyar emberé) is *inerciából* történt. Védekezésből a konzervatív *inercia* megháborítása ellen. Mária Terézia mindent tehetett vele, mert nemzeti *inerciáját* kímélte, abban dédelgette. Második József ellen, ki abból föl akarta rázni, rögtön a leghevesebb ellenállást tanúsította. Az ellenállás annál erősebb, mennél nagyobb az *inercia*. A nagyobb *inerciájú* tömeg, megmozdítva, mindig nagyobb reakciót mutat.“ Stb. — Hogy a lapos *inercia* üssön az ilyen kalamárisba!

Tehát (ezt a továbbiakban még világosabban fogjuk látni) Babitsnak lényegében nem használt az inteleni; sok és nagyon kemény leckére lesz még szüksége, hogy komoly javulásról számolhassunk be. Az ő esztelen idegen-szó-imádata és stiláris nyegleségei dacolnak a leggorombább orvossággal is; legföljebb a tünetek változnak, de a nyavalya minden klasszikus pompájával megmarad. Kijelentem Babitsnak, ez a második leckéztetésem azutolsa lesz. Nem is neki szól már főleg, hanem inkább tanulságul annak a magyarságnak, melyet izléstelen keveréknyelven jórészt idegen nevükhöz ragaszkodó hírességek vegyelemeznek. Ne hallgasson hát Babits a szép és jó szóra: maradjon csak meg kedves idegen szavai közt, sőt az attitűdöt is ihlesse életre, ha neki mindegy, hogy tisztán vagy az ő szennyükkel terheltlen megy-e a halhatatlanságba...

Babits értekezésének idegenszerűségei közül csak néhányat említek föl:

Helytelen: és *pedig* e helyett mégpedig.

Helytelen: „Módszerem ugyanaz volt, amit a kritikus

az írók jellemzésénél alkalmaz.“ — Helyesen: jellemzésekor vagy jellemzésére vagy jellemzésében.

Helytelen: „Látszólag hasonló módszert követtek a probléma újabb vizsgálói is, akiket a háborúutáni magyar Sots tragikus fordulata tett *elmélkedőkké és kutatókká*.“ — Helyesen: *elmélkedővé és kutatóvá*.

Helytelen: „Ők kész kijelentéseket keresnek... a magyarságról, *amelyekkel* a saját feltevéseiket... *támogathassák*“ — Helyesen: *hogy velük saját stb*.

Helytelen: „*Egy és ugyanazon* író műveiből a legellentéesebb helyzetképeket olvashatom ki.“ — Helyesen: *ugyanazon, egyazon, egy* (hangsúllyal) író műveiből. . .

Helytelen: „... *hogy* ezt a sors-elméletet tudományosan *alátámaszthassa*.“ — Helyesen: *igazolhassa, támogat hassa, megalapozhassa*.

Helytelen: „*Szerző és időpont* egyformán *hozzájárultak*, *hogy* ez a könyv...“ — Helyesen: *A szerző és az időpont egyformán hozzájárult, hogy ..*

Helytelen: „Ezért megpróbálja fölbontani a lélek szövetét *a szálakra*, melyekből szövődött.,, — Helyesen: Ezért megpróbálja a lélek szövetét *szálaira* bontani.

Helytelen: „A magyar kevert faj, de ez nem jelenti, *hogy* jelleme ne *lenne* egységes.“ — Helyesen: de ebből nem következik, *hogy* jelleme nem egységes.

Helytelen: „A francia viszont külföldi kultúrnyelvet vett át, a latint, *hogy* elrontsa és továbbfejlessze. — Helyesen: A francia viszont külföldi művelt nyelvet vett át s előbb elrontotta, majd továbbfejlesztette. (A „*hogy*“ — itt „*ál célhatározó*“; ilyen használata nyegleség.)

E helyett: A következtetés nagyon is *sántít*, *Babits* azt mondja: „A következtetés nagyon is *ugrik*. Lám, ilyen, eredeti ember ő.

Helytelen: „Illyés Gyula figyelmeztet *a* Fazekas Mihály Esti Dalára...“ Ez voltaképpen azt hangsúlyozza, *hogy* a F. M. Esti Dalára, nem pedig mondjuk a Kiskopárdi Péter Esti Dalára. így lesz helyes, névelő nélkül: Illyés Gy. figyelmeztet F. M. Esti Dalára.

Helytelen: „A magyar türelem fölény s *nem* alázat.“ — Helyesen: fölény, *nem* (*pedig*) alázat. Itt ugyanis *ellen-*

tét van, azt pedig kapcsoló kötőszóval bajos a magyarban kifejezni.

A magyar nyelv szelleme szerint csak élőlény *fekszik** akár állat, akár ember. Csak aki vagy ami le tud feküdni, vagy kivételesen amit (tárgyat, pl. fahasábot) le lehet fektetni, az fekszik. A könyv is csak ott *van* az asztalon, vagy ott *hever* a polcon, de sosem *fekszik*. Németes tehát Babitsnak ez a mondata: „És ennek nagyon mélyen *fekvő* oka van.“ — Helyesen: mélyen *fészkelő* oka van.

Színémetesség ez is: „Sőt nem egyszer olvastam már e panaszt (mintha Szabó Dezső Panasz c. könyvét olvast volna nem egyszer) ... hogy nemzetünk kicsiségéhez képest. ..“ — Magyarosan: *azt a panaszt*.

A *gazdagság* olyan gyűjtőfogalom, melyet csak erőszakkal lehet többszámba tenni. Különb is a magyar, mint már mondtam, az egyesszám nyelve. Megrójuk tehát ezt a mondatot is: „.. .hogy hírt vigyenek a magyar lélek *gazdagságairól*.“ — Helyesen: *gazdagságáról*.

Bár minden negyedikes tudja, hogy a görög-latin nevek végét tilos német módra lenyisszantani, költők mégis *filozófra* csonkítja a *filozófust*. „Szádizmus“ ez a nyelv ellen. Jelenthet-e komoly bölcselőt egy ilyen nevetéséges alakú szó, mely a *kuglófot* juttatja eszünkbe?

Nem mondjuk, hogy Babits tanulmánya értéktelen, mert sok adatot összehord s igyekszik eredeti megállapításokkal kedveskedni. (Megállapításai azonban többnyire csupán eredetiek, ötletesek, de nem igazak is egyszersmind. Az agyaskodás, bármily módszeres is, ritkán szűr igazi tanulságot. Vannak azután ebben az értekezésben olyan helyek is, melyeket csodálom, hogy nem szegyeit leírni a szerző. A tartalmi és formai jelentéktelenségnek «zt a „csúcsteljesítményét“ ide félszegítem, hadd pironkodjék szülőapja helyett s hadd legyen elrettentő példája a példátlan tehetetlenségnek:

Az írásmű első két szakasza imígyen szól:¹

„1. *MI A MAGYAR?* Különös kérdés, látszólag egészen egyszerű, valójában nagyon is bonyolult, őszintén szólva, még megérteni is nehéz, nem hogy felelni rá. Mi a

*) A dőlten szedettek az eredetiben ritkásan vannak szedte.

magyar? Felesleges vagy természetes kérdés ez? Úgy tör fel belőlünk, mint egy létprobléma, korszerűnek látszik és sürgősnek. Soha izgatottabban nem kérdeztük, mint ma. De ha egy kicsit sarokba szorítanak, kiderül, hogy voltaképp magunk se nagyon tudjuk, mit kérdezzünk.

Mi a magyar? Mit jelent ez a mi? Mit jelent a *magyar* és mit jelent itt a kérdőjel? Próbáljuk elemezni. Nem azt kérdezzük, ki a magyar, hanem, hogy mi a magyar? Hogy ki a magyar, azt tudjuk magunkról, hisz mi magunk vagyunk a magyar. De mi az a magyar, ami vagyunk? S most nem az önismeretről van szó, nem valami lelkiismeretvizsgálásról, nem arról, hogy *milyen* a magyar? Nem is a jellemzés érdekel annyira. A meghatározás érdekel. Mi a magyar? A jellemzés csak eszköze a meghatározásnak. A magyarság lényege érdekel, az, ami benne sajátos és összetéveszthetetlen, ami mindentől megkülönbözteti.“

Meséljek a zöld disznóról? . . .

3. A FRANCÍÁS ECKHARDT NÉMETESSÉGEI.

(Eckaridt tanulmányának címe: *A magyarság külföldi arcképe.*
A 87—130. lapon).

A professzor úr a német „kultúra“ nyomasztó hatás» ellen egyetlen orvossággul a francia szellemhez való menekülést ajánlja.

Van némi igazsága. Éppen úgy, mint ahogy annak is volna, aki — mondjuk az olasz nyelv érdekeltje — a talián szellemben leendő fogódzásunk üdvös voltára figyelmeztetne bennünket. Eckhardt Sándor különben sem sziveli a németiséget. Éppen ezért háromrendbéli okból nem értjük az ő hamisítatlan teuton nevét. 1. Mert magyarnak vallja magát. 2. Mert nem szenvedheti a németeket. 3. Mert rajong a franciáért. Még 4., másodrendbéli, de nem kevésbé nyomós okot is fölhozhatnánk: azt, hogy a magyarságot magyarázó, jellemző és védelmezni hivatott műben szerepet vállalt.

A németességeit is épp ezért bélyegzem visszásnak. Aki a magyar szellemiséget oly riadozva félti a germán észjárástól és vérkeringéstől s ennek elhárítására a francia szellem párlatát ügynököli, annak szemesebben illenek vigyáznia arra, hogy a németpártiak vagy közömbösek, nyelvi németességeit következetesen elkerülje. Ez nem alaki dolog, ez a lényegbe vág. Eckhardt stílusában tehát szívesen megbocsátanék holmi „filigrán“ franciásságot, d© szívtelenül leleplezek minden németes elcsuszamlást.

De Eckhardt irányában semmi francia hatást föl nem fődözhetünk. Sőt jó értelemben sem ragadt rá semmi a francia író művészetből. Nem érvényesíti magyar fogalmazványaiiban azokat az elveket, melyek szerette népét! a nyelvi tisztaság és művészet első rangosává tették minden más nép előtt. Ha magyar szállóige a *nyelvében él a nemzet*, akkor méltán mondhatnák el amott: *nyelvének él a francia*. De minek él vájjon Eckhardt?

Németességgel vádoltam meg őt. Most mondják fejére a kemény ítéletet maguk a vétkei:

„Már az ókorban szokásos volt a nem-görög, tehát barbárnak nevezett népeket egy kalap alá venni és *úgy* külsejüket, *mint* erkölcsüket bizonyos hagyományos elvek szerint elképzelni.“ — Magyarosan: *mind. . . mind, is ... is*, vagy: külsejüket és erkölcsüket *egyaránt...*

„Mindezt a rosszat a gyűlölet vagy félelem érzése is színezi, *úgy* a középkori krónikás, *mint* az ellenséges tankönyvíró lelkében.“ — Magyarosan: *mind. . . mind. . .* (Ugyan mit szólnának a franciák, ha a francia páros kötőszókkal is ennyire hadilábon állna a professzor úr?)

„Bizonyos zsidó biblikus, apokaliptikus mondák alapján aztán későbbi íróknál e népek a kaukázusi Káspi-kapu mögé kerülnek, hová Nagy Sándor zárta *volna* Góg és Mágóg emez ivadékait, abban a biztos tudatban, hogy ...“ így lesz kifogástalan: hová a hagyomány szerint N. S. zárta Góg és Mágóg emez ivadékait. . .

Egy német mocskolódó iratból való fordítás-idézet: „Egyáltalán nem lehet valótlan, „hogy a németek vezették be Magyarországon annak a módját, hogyan kell *egy* embernek élnie, nem *mint valaminek, ami* az ember és az állat között *áll*.“ (Reméljük, franciából jobban fordít).

— Helyes magyarsággal: hogy a németek honosították meg Magyarországon az emberhez illő életmódot; a magyarok élete addig az emberi és az állati sor között volt.

„Ugyanaz a népbarát irodalom, mely a magyaroknál Ludas Matyit vagy később Petőfi szatirikus verseit, Eötvös József regényét kitermeli, nemzetiségi vonatkozásban magyarelles *beállítású* és *egy konvencionális*, jórészt *hamis* magyar nemzetképet alakít ki a maga céljaira.“

— Helyesen: nemzetiségi vonatkozásban magyarelles (a *beállítás*, aminek józan magyar jelentése: *berúg ás* vagy *betoppadás*, itt fölösleges) és célja szerint ízetlen, jórészt torz képet fest a magyar nemzetről.

Más helyt a *beállítás* a „hamisítás, irányzatosság“ fogalmát „kénytelen“ kifejezni.

„Az oláh szemléletben különösen sokat szerepel ez a *motívum* (itt *ferdítést*, *füllentést*, *hazugságot* jelent), mert hiszen csak megerősíti azt a *hamis* elméletet (jaj de falsch!), hogy a magyarok a jövevények és *nem* az oláhok.“ — Helyesen: azt a *célzatos* (téves, valótlan, hazug) elméletet, hogy a magyarok a jövevények, nem pedig az oláhok.

„ . . . Sauvageot a magyar asszonyok hangjában rekedtséget érez, mert azok szerinte a pogány magyaroktól rabolt szláv asszonyok utódai, kiknek ejtése ma, ezer év *után* sem idomult ehhez a férfias nyelvhez.“ — Szemet hunyva Sauvageot úr teljesértékű történelmi, élettani, ember-, sőt asszonytani ökörségén, szerényen utalunk a névutó németes használatára (ebben persze már nem Sauvageot úr a hibás, hanem Eckhardt tanár úr). Magyarosan így mondjuk: ezer év *multán*. — Az idézetre következő mondatban is németességgel sérti sziporkázóan bárgyú barátját, mondván: „Itt is a honfoglaló barbár képe lebeg az öntudat alatt, *még hozzá* egy jóindulatú, képzett és a magyar nyelvet ismerő nyelvész emlékében. . .“ — Midőn ezúttal is elnézzük az előkelő idegennek azt a módszertani baklövését, hogy a magyar (?) nők hangszalagműködését vélhetőleg jobbadán csak a maró cigarettafüst meg a jégbehűtött pezsgő kettős ártalmának érvényesülése közepett tanulmányozta s egyben tisztelettel arra figyelmeztetjük, hogy legközelebbi idelátogatása alkalmával inkább az aratólányok hangjából vonja le a magyar nő hangminő-

ségére vonatkozó nagybecsű megállapításait, semmint a Lipótváros aligha szláv anyáktól lett hölgyeinek hajnali rekedelmeiből, — a még hozzá helyett ezeket a magyaros megfélemlőket ajánljuk: *tetejébe, ráadásul*.

„Az oláh népköltészet a magyarokat *gögösöknek, dicsekvőknek, büszkének* ismeri“: *gögösnek, dicsekvőknek*.

„Egyik metszeten csikóst látunk *karikás ostorral kezében és puskával a vállán*.“ — Ostoros és puskás csikóshoz, sőt egyetemi nyelvész tanárhoz is illendő magyarsággal: Egyik metszeten egy (ide kell az *egy*, mert határozatlanságot fejez ki, mint *valamely*, vagy a régiségben *néminemű*) csikóst látunk; *kezébe karikás ostor, puska a vállán*.

„Elöttem *fekszik* az Eucharisztikus Kongresszus belgáinak egy igen kedves, velünk melegen rokonszenvező kiadványa. . .“ — Az előbbi fejezetben már megvilágítottam a *fekszik* ige magyar mivoltát. Oda utalok most s itt csak a javítást teszem meg; így magyaros: *Elöttem van*. . .

„E sorok írójának többször kellett. . . érdeklődő embereket arról felvilágosítani, hogy a magyar ember nem „osztrákul“, nem „szlávul“ és *nem* cigányul beszél.“ A jóhallású magyar fül így óhajtja: nem is (v. de még nem is) cigányul beszél. Népi magyarsággal: a magyar ember se nem osztrákul, se nem szlávul, se nem cigányul beszél, hanem magyarul.

„mindez azonban csak ai szent királyhoz és *nem* népéhez fűződik. . . ,: a szent királyhoz, *nem (pedig) népéhez* f.

Példa németes szóösszetételre: „Ázsiai nomád ösztöne képtelenné teszi *városéletre*.“ — Helyesen: Ázsiai vándor ösztöne képtelenné teszi *városi életre*. — Ez se rossz: Petőfi *alföld-kultusza* újabb, *konkrétebb* színeket adott a Lenau rajongásából kialakult *pusztamagyar* arcképéhez.“ — Olyan ez a lenai németséghez gyöngéden simuló *pusztamagyar*, mint ezek a gúnyból költ szavaim: *pestmagyar, Mrlapmagyar, faluparaszt*. Akkor a *kárpátorosz* förtelmes összetétele ellen hadakoztam (Szudétanémet, kárpátorosz. *Magyarosan*, 1938. 9—10 szám), de el nem hittem volna, hogy komoly céllal is születhet hasonló szörnyeteg. Az

egész mondat így öltözik magyarrá: Petőfi tüzes *alföld-szeretete* újabb, *természetesebb* színeket adott a Lenau rajongásából kialakult *pusztai magyar* arcképehez.

Nem hagyhatjuk szó nélkül az *amennyiben* helytelen használatát sem: „A kedvező romantikus kép kialakulását. . . a filmrendezők révén állandóan táplálja is, *amennyiben* a magyar filmkép se túlságosan üt el attól a romantikus. . . képtől, melyet maga is elfogadott önmagáról.“ Helyesen: *hisz* v. *ugyanis* a magyar filmkép stb.

Azok, akik *hogy*-kerülésükben a *miszerint* farkába kapaszkodnak, még rosszabbul járnak, mint ha beletörődnek a *hogy*-ismétlés dísztelenségébe. Imént abbeli reményünket fejeztük ki, hogy szerzőnk franciából alkalmassint jobban fordít; ám csalatkoztunk, mert épp a keces francia nyelvből otrombít ilyen fordítmányt: „Semmi sem jogosít fel arra, hogy feltegyük, *miszerint* a különféle éghajlatok és szokásváltozások egy lappból, vagy egy ősatyákból, egy tunguzból vagy egy permiből egy Szent Istvánt csináltak volna.“ — Lám-lám, a franciás Eckhardt franciából való fordítása is úgy mutat, mintha németből szuszogták volna. Az egész mondat ösgermán mivoltát teljes eredetiségében hagyva, csak a *miszerint* eltakarítására szolgálók készséges kaptával; tehát: Semmi sem jogosít annak föltevésére, hogy a különféle éghajlatok stb.

Ne *-nak-nekeljünk* folyvást, ha nincs szükség rá; de ahol a birtokos meg a birtoka között hosszú közbevetés van, ott le nem nyelhetjük. íme: Napjainkban az idegenforgalmi propaganda hasonlóképpen szolgálja a *külföldi* vázlatos, egy-két benyomásra szorítókozó igényeit.“ — Helyesen: a *külföldinek* . . . igényeit.

Nem fér a fejembe, mi szégyen lehet abban, hogy pogány és szilaj őseink esetleg nyersen ették a húst. Szerintem sokkal nagyobb ok a pironságra az, hogy ezer év múltán első egyetemünk professzorait nyers módon kell nyelvi szabadosságaikban megfélemezni. Azt a fölényes orvosi kijelentését meg igazán nem tudom, honnan szedhette Eckhardt, hogy „nincs olyan ember, aki a nyers húst meg tudná emészteni“. Nekem bízvást elhitheti, hogy még az ő francia inyességekhez szokott gyomra is meg tudná emészteni, ha például hajnaltól akár csak délig is étlen hányná

a havat. No de ne menjünk oly messze egészen a hólapátolásig. Itt vannak az angol egyetemi tanárok: a bifszteket vagy hogyhívjákot félnyersen, némelyikük csurom véresen falja. És még csak nem is szégyelli magát.

De hagyjuk a nyerseségeket és kanyarodjunk vissza Eckhardt tanár nyelvi emészthetlenségeire. Én például nem tudom lenyelni sem, nemhogy megemészteni az ő idegen szavait. S érdekes, hogy tanárunk abban is németutánzó, hogy mindazt az idegen szót, amit anéműt irodalom bő csatornája átökrend, habozás nélkül tollára s — bocsánat — ajkára veszi. Ebben a tekintetben semmi finnyásságot nem lehet ráfogni. Mindamellett szép vonása, hogy éppen a legkopottabb, legzüllöttebb s úri körökből „maradékaltanul“ kisuvadt idegen szókat karolja föl legtagabb öllel s úgy ajnározza őket, mint jó anya együgyű pulyácskáját.

Legforróbban szeretett idegen fattyai: *sablon, sablonos, romantikus, fantasztikus, kultúra, groteszk, kontraszt, szimbólum, presztízs, hegemonia, atmoszféra, ódium, infyrika, intrikus, reagál, szlavofil, produktív, motívum, kontinens, zseniális, racionális, szentimentális, konfüzió, disztíngvál, agitáció, kritérium, ágens, heroizmus, temperamentum, sematizáló, centenárium, konkrét, reminiszcencia, illusztrál, séma, sematikus, interpretáció, erotikus, misszió, repertoár, requisitum* (ez kivételesen latinos írást kapott) és a legeslegtöbbször szereplő *szimpátia, szimpatikus, sőt szimpatizál*.

Micsoda „unszimpatikus“, kölletlen, kellemetlen, el-lenszenves, ízléstelen, otromba és igazi magyar uraktól rég levetett szavak! S náluk nélkül a kabátját, sem tudja begombolni annak a nyelvnek egyetemi nyilvános rendes tanára, amely nyelv ellen tizedennyi vétket sem követhet el a legelhagyatottab provence-i falucska tanítója úgy, hogy meg ne torolnák vétkét. A tisztaság eszményét minden áron szolgáló francia nyelv egyetemi tanára nálunk úgy írhat anyanyelvén, mintha szántsándékkal mocskolni akarná! Elfajzott ízlés az, mely egy ugor nyelvbe ilyen indoeurópai szemetet kever bele: „*tipikusan centrifugális irredenta* jellegű szemlélet“, „a népnemzeti *romantikus demokrácia ideológiájából* ered“, „*romantikus fantaszti-*

kum“ és más fantasztikus romantikumok. A formális norma normális formájából teuton kultúrájának truccára franko-fillá groteszkült Eckhardt Alexandert arra szeretném presszionálni, hogy a terminusok és pszeudoterminusok abúzusában extrém temperamentumát moderálva mint az okcidentális géniusz disztíngvált ágense ezentúl individuális magyar stílusát az ideák szentimentalizmusának heroizmusával felemás konfüziójából szíveskedjek színmagyarrá konkretizálni. Mert csak így szimbolizálандhatja eljövendő centenáriumán centripetális hungarista misszióját. (A saját nyelvén szólván, talán jobban megért bennünket). Ajánlom a *Magyar nyelvvédő könyvet* figyelmébe. Ha szorgalmasan megtanulja a bennevalókat s következetesen él is majd új tudományával, akkor még jeles dolgozatokat is írhat. Mert előadása olykor egészen könnyed. Sajnos, erre csak ^{3/«}-et adhatok.

4. KERESZTURY DEZSŐ ESÉLYE.

(A magyar önismeret útja. 137—168 lap.)

Keresztury jellegzetes mai stílust személyesít meg: halmozza az idegen szót s ha nem homályos is, de néhol halavány ködfátylak lengenek színes mondatai fölött. Ez a színesség ereje s ez adja irányának egyéni varázsát. Gyönyörködjünk el néhány percre bennük:

„Kisfaludy Sándor még egy vonzó magyar múlt szép regéit mondja a patriarchális békét lehelő kandallók meg-hittségében, Berzsenyi már korholó elégedetlenséggel állítja szembe a törpe jelent a hajdani nagyság megidézett árnyaival, Kölcsey és az ifjú Vörösmarty előtt pedig ismét fellebeg a zivataros századok látomása, a tér, hol „más faj állott a kihunyt helyére“, a „sír, hol nemzet sülyed el.“

„... Petőfi a maga kivételes géniuszának legragyo-góbb lángjait lobbantja fel (a szabadság) oltárán. Érthető tehát, hogy midőn a negyvenes évek végére elviselhetet-

lenné fokozódó feszültség kirobban, a magyarság a maga küzdelmét szabadságharcnak érzi s mikor függetlenségéért birkózik, harcbasiető költője a „világszabadság“ lobogóját bontja ki a véres csataterek fölött.“

„A vesztes mellől elrebbennek az érdekhazafiság vándormadarai; a népszenvedélyt megnyergelő politikusok elnémulnak. . .“

„Vidéki udvarházakban Petőfi bujdosik s népszerűsége árnyékában egy elfajult népiesség korhelykedik. A honfibu, minthogy szónokolni nem mer, allegóriákban keres kifejezést; Vas Gereben a „nagy idők, nagy emberek“ tűnt fényét csillogtatja meg újra s a jövőt Kossuth külföldi sikereitől, Türr Pista puskáitól várja a Garibaldit éltető ifjúság. S ez az eszmevilág egy rendkívüli tehetség műveiben színes és változatos rendszerbe épül s mert művészi igazsága igen nagy, mindjobban megszerzi magának a valóság hitelét is: egy csodákkal megszépített világ káprázatában ekkor kezdi kibontani Jókai a magyar álmok és vágyak Ezeregy-éjszakáját.“

Igazi szemléletes, szépirodalmi stílus ez s amellet tömör. Kár tehát idegen szókkal s olykor idegenszerűségekkel is szennyezni. Mindezt, valamint elő-előbukkanó pongyolóságait egy kis fáradsággal elkerülhetné a szerző. Akkor szép esélye lehetne arra, hogy idővel mintaszerű stilisztáink közt emlegessék.

Hadd mutassak rá okulásul egy-két hibájára és modorosságára: *időtálló* kifejezés: helyesen *időálló*; v. ö. tűzálló, favágó, lánynéző.

Többször használja a *nyer* igét németesen: *kifejezést nyer* e helyett *kifejeződik*; ez se a legmagyarosabb: végleges *formát nyer*, inkább: végleges formát *kap* vagy *ölt*.

Felelősségteljes: *felelős*, *felelősséges*, *nagy felelősségű*.

Legszembetűnőbb modorossága az, hogy a *ha* kötőszót kissé hatásoskodva ellentét kifejezésére, vagy megengedő mondatokhoz is használja. Egész csapatra való ilyen mondatot jelöltünk meg a tanulmányban; de elég lesz egyet bemutatni: „*Ha* a közelmúlt jelszavai „haladás“ és „sza-

badság“ voltak, ezé az „Önismeret“... „*ha* annak fegyvere, az agitáció. . . ezé megint csak a lelekiismeret. . . lehetett.“ (Itt ellentétet, illetve szembeállítást akart kifejezni a szerző).

5. BARTUCZNAK MEG KELL BOCSÁTANI.

(Bartucz Lajos 23 lapon a *Magyar ember, típus, faj* cím alatt értekezik.)

Irálya elég könnyed, kicsit sótalan is, mindig érthető, csak ritkán bonyolódik bele egy-egy tömör és tudományos mondatba, vagy inkább bonyolítja bele ő az olvasót. Mert hát meghatározást kell adni, az elmondottak tanulságait össze kell sűríteni egyetlen mondatba: ez a szabály. Legtöményebb mondata pedig így szól: „A magyar nemzettesten mint biológiai és szaporodási körön belül élő, egymással állandó kereszteződésben lévő vérrokon egyéneket generációról generációra öröklődő speciális rasszbeli összetételű testi és lelki öröklésanyagának a történelem évezredes sodra és a magyar hazának adott természeti és társadalmi miliője által megszabott manifesztálódása az, ami a magyar lényeket adja, ami a magyart a világ minden más népétől megkülönbözteti.“ — Kérdezem: mire jó ez a *Vart pour Vart* rövidség? Okvetlenül fontos az nekem, hogy 163 szótagban kapjak meg egy tartalommennyiséget? Azt hiszik tudósaink, hogy ha ugyanazt mondjuk 200 szótagnyi szövegben közlik, hát dühtől tajtékozva azonnal fokost ragadunk és megfokoljuk vele koponyabeli párlatukat? Sokkal rövidebb egy kétszerte olyan hosszú szöveg, amit egyszeri elolvasásra fölfogok, mint amit háromszor is végig kell izzadnom.

Az idézett szó és fogalom-sűrítmény elárulja, hogy Bartucz se jobb a többinél: ő sem tudja magát idegen szószereg nélkül eléggé tudónak látni. Erre nézve tanúságos példa ez a mondata: „Félreértések elkerülésére mindjárt itt megjegyzem, hogy embertan *alatt* (magyarosan: embertanon)

nem száraz *kraniológiát* (=koponyatant) vagy *oszteológiát* (= csonttant), sem egyoldalú *antropometriát* (— emberméréstant) vagy *fiziognómiát* (= arcismeretet), még csak nem is *sablonos rasszmorfológiát* (= kaptaszerű v. gépies faji alaktant) értünk ma már, hanem *modern* (— rendszeres), u. n. teljességes *antropológiát*.

Higgye el nekem Bartucz, nincs az ilyesminek semmi teteje. Sok év óta foglalkozom egy rokon szakma, az orvostudomány nyelvével, és gyakorlatból tudom, hogy 15.000 idegen műszava közül talán 1000-re is alig van szükség. A fölös 14.000 nélkül is éppoly hatásosan tudna az orvosi rend harcolni az emberi test kórságai ellen. De persze az idegen szó fertőzete ellen eddig még nem talállak föl eléggé hatásos orvosságot. Ez a füzet kísérlet ennek a gyógyszernek fölfedezésére.

Bartucznak csupán egy-két idegen szavát állítom most pellengérré, igaz, hogy legkedvesebbejt. Hadd fájjon a szíve, ha meglátja őket a tárgyilagosság hideg kék fényében; hadd táguljon a szeme a csodálkozástól, hogy akiket annyira szeretett, mily csontosak, ráncosak, sánták, bénák, vakok és fogatlanok.

A *speciálisnál* százszorta gömbölyűbb, élőbb és tartalmasabb a *sajátos*, *sajátságos*, *különös*, *különleges*. S ennyi szóval aztán sokkal pontosabban is ki tudjuk fejezni a *sajátságosság* árnyalatait, mint ezzel az *e^y* ideggel.

A *szomatikusért* is tüzesen rajong, pedig érzékibb testiséget fejez ki a *testi*, *testbéli* v. *testet* illető, *testhez tartozó*.

A *variációval* aligha „variálhatom“ az eset választékosabb igénye szerint ezt a fogalmat; de ha ismerem és kezem ügyében tartom a *változat*, *változatosság*, *különfeleség*, *sokféleiség* szavakat, akkor könnyű a dolgom.

Ki kell ábrándítanom az értekezőt a szerette *generáció* szóból is: „.... a népi bélyegek *generációról-generációra* hagyományoztatnak: magyar kifejezésekkel: *nemzedékről-nemzedékre*, *izről-izre*, *szülekről-gyermekekre*, *apáról-fiúra*, *nyomói-nyomra*, *ivadékról-ivadékra*, *ágról-ágra*, *firől-fira*. Az Arany-fömlújította *emberöltő* szabatos

jelentése *emberkor*, egy nemzedék közepes életideje.

Bartucz a rassz-szal is nagyon rosszul van. Az eredeti *faj*, *fajta* helyett mindig ezt a fajtalan szót alkalmazza. A magyar nem rassz, hanem emberfaj, vagy fajta. Rassz a zsidó. Itt mondom meg mindjárt véleményemet Bartucz elnevezéséről 1.=, az *Alföld rassz-ról*. Hát ez színnémet. Magyarul: *nagyalföldi fajta*.

Bartucz nagyon jól oldotta meg föladatát; kár hogy magyar tudóshoz méltatlan habarcsnyelven közli velünk mondanivalóját. De neki meg lehet bocsátanunk, mert az, ő szakmája igazán távol van a „filológiától“. Igaz, hogy Herman Ottóé is távol volt. — Főbb magyartalanságait és más hibáit mégis meg kell említenünk: ő maga is okulhat belőle s az olvasó is pallérozhatja vele magyar beszédét.

Óvakodjunk a *-nál-nél* németes használatától. Pl: „... minél inkább belemélyedünk a vizsgálatokba 5 minél, több *embernél* tanulmányozzuk ...“ — helyesen: minél több *emberen*.

Egy keresztül-kasul beteg mondat: „Ilyen tarka roszszmozaik a magyar nemzetest is, melybe a történelem eseményei *úgy* keleten, *mint* hazai ezeréves *eseménydús* története alatt Eurázia igen különböző rasszelemeit sodorták bele.“ Gyógyítás után: Ilyen tarka fajmozaik a magyar nemzet teste is, melybe a történelem viharai előbb keleten, majd itt való ezeréves létünk alatt Eurázia igen sokféle fajelemét sodorták bele.

Valamitől eltekintve németes e helyett: *vmit nein tekintve, nem számítva, nem nézve*.

„Mandulavágású“ szem helyesen: mandulasszabású szem. A *schneiden* nemcsak *vág*, hanem *szel* és *szab* is magyarul.

„A magyarság mongolid fajiságáról beszélni tehát *tiszta* fantázia“: merő képzelgés.

Bartucz tágabb teret ad a *gyanántnak*, mint ami megilleti. Helyesek ezek a példák: Méz gyanánt nyeljük a keserű magot. Rossz pénzt adott jó gyanánt. Tehát mikor valami nem a maga eredeti mivoltában szerepel. E szerint hibás: „Külön *rasszalak gyanánt* való felismerése és határozottabb körvonalú leírása Deniker-re *megy vissza*, aki

jellemző vonása *gyanánt* kiemeli a fehéres-sárgás bőrszín...“ — Javított kiadásban: Külön *fajul* v. *fajtaként* való fölismerése és ... leírása Deniker érdeme; jellemző *vonásaként* v. *vonásául* kiemeli a fehéres-sárgás bőrszín. (A *gyanánt*-ok akkor vágnának, ha Deniker alap nélkül csak *úgy tüntette volna* föl a dolgot.)

Az *által* átvitt értelemben csak akkor jó, ha közvetítéstről van szó. Pl. *Általad* (azaz a te közvetítéssel) nyert szép hazát Bendegúznak vére. Sógorom *által* adta el a gyárát. De helytelen a „*természet által nyújtott* nyersanyag“, minthogy a természet maga, segítség nélkül, nyújtotta a nyersanyagot. Helyesen, ősi magyarsággal: a *természet nyújtotta* nyersanyag.

Újra egy *miszerint!* Pedig azt hittem, Eckhardt-tal ezt is eltemettem. Hadd lássuk, miként billenthetjük ki itt az egyik *hogyoit*: „Elég kimennünk valamely magyar faluba s az embereket ott alaposan szemügyre vennünk, *hogy lássuk, miszerint* az egyes testi bélyegek... egyénekenként a legszeszéyesebb variációkban fordulnak elő ...“ íme: ... s az embereket alaposan szemügyre vennünk: nyomban föltűnik, hogy a testi bélyegek stb.

„Ilyen népleírásokkal... már a múltból is bőven rendelkezünk, csak össze kellene gyűjteni *azokat*.“ így beszél a papiros-nyelv, de emígy az élet nyelve: össze kellene gyűjteni *őket*.

Megint egy névutó: „...megemlítem Bél Mátyást, aki *200 év előtt* a következőket írta. ..“: 200 évvel ezelőtt.

Csak olyan mondat után jár *kérdőjel*, melynek főmondata kérdez. „Ám éppen az a nagy kérdés, hogy egyforma-e?“ Helyesen egyszerű pontot kell utána tenni. (Ez a helyesírási hiba sokszor előfordul az egész könyvben.)

Ma, mikor nemzetünk új lehetőségek és új veszélyek előtt áll, magyarságunk minden valóságához még szorosabban kell ragaszkodnunk. Tehát nyelvünkhöz is. Ennek a kötelességtudatnak el kell hatolnia a legelzárkózottabb tudós műhelyébe is.

6. ZSIRAIT MEG KELL DICSÉRNI.

(Értekezése: *Nyelvünk alkata*. 23 lap.)

Meg kell dicsérni pedig azért, mert egyetemi tan-
székben leledzése ellenére is tud magyarul és mer is tiszta
magyarsággal írni: nem fél attól, hogy megértik, vagy
hogy majd nem tartják elég nagy tudósnak, sem elég
„modernnek“. A legmaibb fogalmakat is ki tudja fe-
jezni magyarul s az idegen szavak használatában a szoros
műszókra korlátozza magát, ezek mellé is gyakran oda-
írván a magyar kifejezést, sőt ezeket teszi első helyre,
pl. tapadás — adhézió, szerves egybeforrás — kohézió.

Hiányolom, hogy idegen idézeteit nem fordítja le,
még az angolt sem. Ez a könyv a nagyközönség számára
készült, tehát a nagyközönség teherbírását minden tekint-
etben mérlegelni kell. Másik zokszavam, hogy az *igénybe*
vesz német szólás helyett bizonyára tudott volna Zsirai
magyar kifejezéssel is *élni*; továbbá neki, mint a Magya-
rosan volt kitűnő szerkesztőjének, érvényesíteni is kellene
azt az előtte minden bizonnyal ismeretes nyelvhelyességi
tételt, hogy a *míg* kötőszóval a magyarban csak idővi-
szonyra mutathatunk rá, nem pedig ellentétre vagy szem-
beállításra.

7. ZOLNAI BÉLA, A TÉKOZLÓ FIÚ.

(írásának címe: *A magyar stílus*; 45 lap.)

1. Zolnai semmibe sem veszi a magyar szókinccset;
ellenben istene az idegen szó.

Íme a bizonyág:

„A nyelv *konkrét* alakba öltözése már stílus és a stílust
determinálja dátumszerűen a nyelv szókészlete...“ Helye-
sen: A nyelv érzékelhető alakba öltözése már stílus és a
stílust eleve meghatározza a nyelv szókészlete.

„A halk beszéd, amit Ady annyira *kultivált*,... mint-

ha a *modern tragikus* magyarság *attribútuma* lenne.“ Magyarul: A halk beszéd, amit Ady annyira *szeretett* (kedvelt), mintha a *mai* (az új, a jelenbeli, a mostani) *végzetes* magyarság *ismertető jele* (tartozéka, velejárója, sajátossága) lenne.

„... az udvariasság nálunk ... nem tud üres *formulákká, klisévé sematizálódni.*“ — Magyarul: nem tud üres *formasággá* (alakisággá), *szokvánnyá gépiesülni.*

„Franciában a kifejezés szépsége, *expressivitása* (— kifejező ereje, itt elég: *ereje*), érzelmi *valeur je* (= értéke, színe, melegsége, *hőfoka*) kedvéért nem lehet fölládozni a *precíz* (= szabatos, pontos, *világos*) értelmet: mindent *explikálni* kell (= *ki kell fejteni*, taglalni kell), semmit sem szabad a *szintetizáló* (— *egybe, egységbe foglaló, összegező*) értelemre ... bízni.“

„*expresszív morfológiai variáns*“: kifejező alaki változat.

Leggyakrabban használt idegen szavai egyébként ezek: *kultúra, asszimilál, realitás, kombináció, primitív, komplikált, dominál, konkrét, génusz, ideál, idea, pregnáns, analizál, analízis, inspiráció, motívum, kultusz, generális* (melléknévül)!, *racionális, irracionális, dokumentum.* Vesszőparipája azonban a *szintézis*; ez ugyanaz neki, ami Babitsnak annakidején az *attitűd* volt, újabban pedig a *finitizmus* vagy az *inercia*. S ne gondold ám, tisztelt olvasóm, hogy ezek a kedvenc idegen szavak attól függően szerepelnek oly bokrosán, hogy a tárgy éppen ezekkel a fogalmakkal vemhes. Deehogy is! Jeles idegenszó-táltosaink mindennel tudnak áldozni isteneiknek. Fogadok, ha Babits akkortájt, amikor a világirodalom egyéni átcsoportosítását végezte s ennek során falkástól nemzette az attitűdöket, — ha történetesen a kéménysöpréstről értekeznek, ugyanúgy szól vala a kormosképű kéményseprő koromiránti attitűdjéről, vagy napjainkban, midőn az inercia ingét vette magárai, a kéményseprők boros ünnepnapok utáni munkaundorát ecsetelve bizonyára az ellenkormászati alkalmazottak inerciájáról beszélne. — Ugyancsak százat tennék egy ellen, hogy ha megkérnénk Zolnait, írjon valami egyetemitanárosat a tiszaujlaki bajuszpedrőről, ő nyomban úgy határozna meg eme férfivarázs-

fokozó ragacsot, hogy: olyan komplikált kombinációjú produktum, mely speciell a militáris formációk, továbbá a kollektív rendészet primitívebb dignitású individuumainak disszidens bajúszszálait van hivatva szekszepildús szintézisbe foglalni.

2. Nem alap nélkül alkalmaztam ezt az émelygős dú-sítást: szekszepildús. Mert Zolnai szövegében erre is találunk példát. Berzsenyi egyik valóban dagályos versszakaszára azt mondja: *dagály-dús*. Vájjon Zolnai, a nyelvész, nem tudja, hogy a magyar bánatos, szellemes ugyanannyit fejez ki, mint a német kummervoZZ, geistreich s azt, amit a német sokszor csak összetétellel tud kifejezni, azt a magyar az egyszerű -s képzővel fejezi ki? Ám Zolnai a dagálydússal még a németen is túltett; a német ugyanis nem használja a *bombastvoll* kifejezést, hanem a képzős-végű *bombistisch* alakot, meg ezeket: *schwulstig*, *schwülstig*. Ha Zolnainak nem elég kifejező a dagályos, egyetemi nyelvésztanár létére ne szaladjon mindjárt idegen forráshoz és ne „gazdagítsa“ nyelvünket ilyen utánzott ékességekkel; ajánl a magyar nyelv kegyes tündére elég fokozó lehetőséget: nagyon, igen, fölöttébb, módfölött, roppant, szörnyen, elképesztően, sőt „örülten“ dagályos; vagy: dús dagályú, vad dagályú; — én azt mondanám: Berzsenyinek ez meg ez a versszakasa *merő v. csupa dagály*. De még inkább folyamodnék a régporladó nyelvújítás egyik fogásához s azt mondanám: *dadagály*, mert ez legfőnnebb dadogás, de a hamisítatlan *dagály dús* hamis hang. (Mivé fajulna szegény magyar nyelvünk, ha az egyetemi tanárok nyelvrontásával ellentétben együgyűbb köreink (pl. parasztok, kocsisok, kofák, hóhányók stb.) magyaros nyelvi tevékenysége nem eredményeskednék?) Tehát: már ebből az egyszál dagálydúsból a délszaki napnál világosabban kitündöklök, hogy Zolnai nemcsak a magyar szókincset nem böcsüli, hanem ennek tetejébe a magyar nyelvhelyesség elemi oskolájának fölvételi vizsgáján is lehervadna. Hogy nem közönséges böstörködés ez, hanem valóságon alapuló megállapítás, azt még a következőkkel is megpecsételtem:

„A Kárpátok medencéjében uralmát és nyelvi felsőbb-ségét megalapító magyarságtól *távol állott a gondolat,*

hogy... nyelvét az itt talált földrajzi világra rákényszerítse.“ — Ebben két hiba is leledzik: a) *távol áll tőle* magyarul: *eszében sincs, esze ágában sincs, meg se fordul a fejében, nem foglalkozik vele* stb.; b) nem *a* gondolat, hanem *az a* gondolat: a magyarban ily esetben (mikor t. i. rámutatás van a főmondatban) okvetetlenül ki kell tenni a mutató névmást, még Zolnainak is. — Kevésbé tanszéki magyarsággal tehát így alakul a mondat: ... a ... magyarság rá sem gondolt arra, hogy ... ; a magyarságnak eszébe sem jutott, hogy...; a magyarságnak legkisebb szándéka sem volt, hogy ...

„A képzés-túltengésnek van azonban böjtje is. *Mindekelőtt: az* esztétikai hátrány, hogy igen *terjengősekké* válnak szavaink.“ Útszéli magyarsággal: A. képzés-túltengésnek (még útszélibben: a képzésbeli túlzásnak) van azonban böjtje is. Először is: *az az* esztétikai hátrány, hogy igen *terjengőssé* válnak szavaink. (A *mindekelőttnek* szerencsésebb rövidítése lenne a *mindenelött.*)

A *mellett* ellen is — tudtán kívül — hadi tevékenységet folytat Zolnai. Azt mondja: „Nem lehet említ-etlenül hagyni, hogy a magyar nyelv az utóbbi hétszáz évben — «sekély morfológiai *ingadozás mellett* — külső hangalakjában alig változott...“ — Helyesen: csekély alaktani *ingadozáson kívül.*

A *föltételezés* meg a *föltevés* két külön fogalom. Pl. Addig, amíg csak azt tudtam, hogy Zolnai Béla nyelvszakos professzor, bízvást *föltehettem* róla, hogy helyesen tud bánni anyanyelvével; hiszen ily tanszék elnyerése csak talán *föltételezi* (= föltételül szabja) a tökéletes magyar nyelvtudást!? — Zolnai azonban így tesz tanúságot jelentéstani tudásáról: „... föl sem *tételezi*, hogy kritikusnak szabad ennyire egyéni modorban csapongani. — Szabatosan: föl sem teszi, nem is gondolná.

Egy kis indoeurópai félszepség, hogy Zolnai így kérdez: „*És a magyar?*“-e helyett: *Hát a magyar?*

3. Akinek mindez nem volna elég, kielégülhet az eredeti szöveg tallózásával. Mi most föltett célunkat meghaladva, a nyelvi hibáztatáson fölül a tartalommal is számot vetünk. Ez nincs ellentétben tanulmányunk rendeltetésével, merthisz Zolnai munkájának tárgya a ma-

gyár stílus. S ha erről írtában félre fog, kötelességünk handabandázó kezére ütni.

A 219. lapon az a megállapítás olvasható, hogy: „A magyarítások általában nem szüntetik meg az idegen szót, *de* (nem inkább: *hanem*?) maguk is elhelyezkednek a szó-kincsben.“ — Szerintünk az igazság ez: A meggyökeresedett magyarítások sem tudják mindenkor (a Zolnai-szabású írók miatt) kiszorítani az idegent, ilyenkor tehát az új magyar szó mellett tovább él az idegen is. Legtöbbször persze, ha a magyarítás meghonosodik, idegen elődje kihál.

A 221. lapon ezt olvassuk: „A magyar beszédet arverzáltság (értsd: tartózkodás), a szenvedélyen való uralkodás jellemzi.“ A 229.-en meg ezt: „Talán a magyar nép öszinteségéből is folyik ez a fölfogás, amely szerint a nyelv nem arra való, hogy elrejtse az érzelmeket, hanem arra, hogy kikiáltsuk őket a világba...“ — Én így vélekedem: A magyar ember férfias, tehát érzelmeinek kifejezésében tartózkodó, nem úgy mint pl. a déli francia, olasz vagy a spanyol. Nőink ellenben, minthogy nemük-nél fogva sokkal érzelmesebbek, azonfölül kevesebb bennük az értelmi gátlás, meglehetősen szabadon s olykor igen bő buzgással, sok-sok szó és szapora mozdulatok meg gazdag arcjáték kíséretében ömlesztik ki érzelmeiket. (Fölösleges talán megjegyeznem, hogy valamely nemzet jellemének rajzában elsősorban a férfiak tulajdonságai mérvadók, mert a nők a nemzeti jelleget sokkal halványabban mutatják; a nőkben majd mindig van valami nemzetközi.) Más az, mikor az irodalom, főleg a verses irodalom műveiből akarok tanulságokat meríteni. A művészek, tehát a költők is, férfi voltak ellenére rendszeren igen érzelmes lények (V. ö. Adyból: „Asszonyos, kósza, könnyes trubadúr“), következésképp nyelvük is alkalmas eszköz indulataik és hangulataik kifejezésére.

A nem csupán tiszteletet érdemlő, hanem igen fogamatos, a nyelvet tényleg bővítő mai nyelvműves mozgalom nem tudjuk miért fáj Zolnainak. Mellőzve érzi magát? Vagy idegen szavaiért remeg? Avagy már eleve helytelennek tart minden nyelvi ténykedést, ami nem egyez az ő kártékony írásmódjával? Fogalmunk sincs...

De hogy „fű veszett dühében“, az kitajtékszik ezekből a fölénnyel igen-igen pásztásan kendőzött sorokból: „Nálunk nemzeti norma a nyelvfejlesztés. A mai nyelvszegényítő, a meglevő nyelvanyagot variáló neopurizmus, amit főleg asszimilált, de gyöngye nyelvérzékű német honfitársaink és érdemekre pályázó, de magyarul rosszul tudó zsidók propagálnak, — múltó jelenség; a nyelvújítás tudott nagy találékonysággal alkotni, sőt semmiből is teremteni ...“ (234. lap.)

Kezdjük a zsidókon. Jobb velük mentül előbb végezni. Hát én merem mondani, hogy mióta ezzel a topa nyolcadik magyar törzsszel kénytelenek vagyunk osztozni javainkban, nem volt még egyetlen szellemi mozgalom sem, melynek irányításából a zsidók annyira ki volnának zárva, mint napjaink nyelv műveléséből.

Ami pedig az asszimilált, azaz magyarrá lett németek nyelvérzékét illeti, arra nézve legyén szabad megjegyezni ezt: Zolnainak nem óhajtom kikutatni családfáját, ellenben fölteszem, hogy nem asszimilált, hanem eredeti magyar; hisz idéztem sorai hallgatagon is azzal kérkednek. Ezzel szemben rámutatok arra, hogy a német anyanyelvű s magyar kiejtésében haláláig sem tökéletesen simult Dengl János, akire Zolnai fönti soraiban sunyonyogva céloz, százszor többet tett a magyar nyelvért, mint ő. Többet tett, pedig Zolnainak természetszerűleg jobb kell, hogy legyen magyar nyelvérzéke, mint néhai derék honfitársunknak. Többet tett, mert tehetséggel és szorgalommal tudatosította magában a magyar nyelv-szellemét, nem úgy mint Zolnai, aki abban a vak hiedelemben gőgöl, hogy ösztövé kis nyelvérzéke egyszerűsmindenkorra fölmenti az alól a kötelessége alól, hogy a magyar nyelv törvényeit tanárhoz és íróhoz illő mértékben fejébe szedje, s akibe úgy belefészkel az idegen szók szerelmének kórsága, hogy csak a sárga föld lesz majd képes kiszívni belőle. Ha Zolnai alázatos lélekkel kezébe venné Dengl könyvét és forgatná, azzal csak nyerne. Megtanulhatná belőle mindazt, amit anyanyelvéről még nem tud s megtanulhatná azt, ami még a velünk nőtt nyelvérzékénél is többet ér: a nyelv szeretetét és igaz megbecsülését. Ha Zolnai megmarad mai elbizakodottsá-

gában, akkor jobb, ha soha többet magyarul nem ír. Evvel többet használ nyelvünknek.

Azt is mondja Zolnai, hogy jelenünk mozgalma „nyelvszegényítő“. Azért talán, mert irtani igyekeznek a kenhető, nyújtható, dagasztható és minden alkalommal más-más szabatos magyar kifejezés helyét bitorló idegen szókat, továbbá azokat az idegen műkifejezéseket, amelyeknek van már pontos jelentésű magyar megfelelőjük? Vagy iazt tartja Zolnai nyelvsegregényítésnek, hogy az idegenből fattyazott szólásokat, szókötéseket, szótani és mondattani szennyeket szorgalmasan söpörgetjük, hogy helyet biztosítsunk az eredeti magyar nyelvi szellem érvényesülésének? Ha mi egy idegen szót kiebrudalunk, legalább három becsületes magyart telepítünk helyébe. Ha egy idegenszerű szókapcsolatot megbélyegzünk, legkevesebb két tősgyökeresét mutatunk helyette. ítélő bíránk szerint bizonyára az a valódi nyelvgazdagítás, amit ő műveli, mikor „asszimilátlan“, a magyar nyelvhez sem alakilag, sem hangzásra hozzá nem édesedett s jelentéstartalmánál fogva is teljességgel fölösleges idegen szókkal teszi tarka-barkává s visszas hangzásúvá beszédét, miközben tisztos és szép magyar szavak százát kiveti a külső sötétségre.

Azt is állítja, hogy ez a mai „neopurizmus“ (mely különben jóval kevesebbet jelent a tényleges mozgalomnál) „múló jelenség“. Mi azt mondjuk: bár szükség ne lenne rá soha! De amíg Zolnai Bélák az egyetemi szék magasságából megtorlatlanul sorvaszthatják nyelvünket, addig egy percre sem szabadna ellanyhulni az erős, sőt kíméletlen és rendszeros ellenállásnak s egy percig sem elhalkulni a riadónak, a kongatásnak. Ne féljen, vagy inkább féljen Zolnai: hosszú életet kívánok neki (hogy ideje legyen megtérni); de ha addig él is, ameddig a legszívósabb francia akadémikus, akkor sem fogja megérni ennek a mozgalomnak halálát, hacsak nem teljes diadalával együtt.

Még a nyelvújítással is borsot akar törni orrunk alá. Néhány lappal előbb (219. 1.) még ilyen tárgyilagosa kijelentést is megereszt: „A nyelvújítás nem fukarkodott az összetételekben: mindenáron magyarosítani akarva».

nem vette észre, hogy voltaképpen németesíti nyelvünket az idegen gondolkodás szolgálai utánzásával“. Itt meg már úgy nyilatkozik, mintha a nyelvújítás csupa színfolt csorgatott volna, s mindenki, aki akkor a nyelvre vetette magát, a tudás és ihlet kettős kenetű papja lett volna. Nagyon is tudjuk értékelni a nyelvújítás jelentőségét. Ám azt se felejtjük, hogy Szarvasoknak kellett jönniök, hogy a tudatlanságból és ízléshiányból származó (s a tudományos nyelvek berkeiben még egyre dülő; nyelvnyomorítást megorvosolják. Egy tekintetből mindenesetre leborulhat Zolnai nyelvújítóink előtt: ők féltették, szerették és becsülték nyelvünket, szellemiségünknek ezt a leg-sajátabb s egyben legkitettebb alkotását.

A következő szakasz egyik mondata így szól: „Aki tollat vesz a kezébe, máris nyelvújító, kép-faragó, stílusforradalmár“. — Vaskosan téved Zolnai ebben, még akkor is, ha történetesen magára gondol, mert ahogy ő ír, az nem képfaragás, sem nem stílusforradalom, hanem szinte egészen közönséges nyelvpusztítás. Aki a céda idegen szókon oly beteges szerelemmel csügg, mint öméltó-«ágái, annak ugyan nemi sok melege marad a tisztességes magyar szók szeretésére. Nyomban utána pedig ezt a fricskát célozza megint oda Pintéréknek meg az Akadémiának: „Nemzeti ideálunk nem a nyelvszegényítés, hanem a korlátok folytonos kiterjesztése, nem tilalomfaállítás, nem a merev stílushagyományok kereteibe való beleilleszkedés, hanem a teremtő fejlődés.“ — Nem hinném, hogy kerülközne olyan téglafejű a mai nyelv művelés mezején, aki nyelvünkéből a gyommal együtt az éltető gabonát is, meg a gyönyörködtető virágokat is ki akarná irtani. De ha akadna is ilyen megtévelyedett, árgusszemű szerkesztőink úgysem engednék szóhoz. Efelől nyugodtan ülhet a kávéházban Zolnai úr. A mi elvünk, ha szabad egyetemesen szólnom, a magyar nyelv természetének ér vényre juttatása s az idő haladtával és új-új igényeivel való összeegyeztetése, tehát az igazi nyelv gazdagodás biztosítása, csak persze nem „à la Zolnai“, hanem „à la génie de la langue hongroise“. Tehát pl. a próza terén inkább Szabó Dezső, mint Szomorú Dezső, inkább Pintér mint Babits, a költészet terén inkább Kosztolányi, mint

Füstbement Milán. És ne vegye szerénytelenségnek Zolnai, hogy magamat is belekeverem a dologba, — kénytelenségből teszem: az a mozgalom, amelyik az én újból avatagból, népiből és egyéniből összegyűrt stílusomat nemcsak megtűri, hanem még méltányolja is, arra nem lehet ráfogni, hogy tilalom-fát állít a nyelv kiteljesedése elé.

Kicsivel odább, a 236. lapon ismét visszatér Akadémiánk mozgalmára, mondván: „Ez a türelmetlenség, amely az ellenkező vélemény eretnekégetésétől sem riad vissza, irodalmunkban három nagy háborúságot hozott létre ... legújabbán azt a hadjáratot, amelyet néhány tiszteletreméltó, de túlzottan purista nyelv művelőnk indított a rádió, a hírlapok és a hatóságok támogatásával“. — íme már egy kis moll is belejátszik szerzőnk előbbi zsidózó-németező durrogásába; továbbad az is kisül, hogy nem is olyan nagyon magános csodalények ezek a nyelv művelők, hiszen máris velük tart a nyilvánosság legerősebb befolyásolója: a sajtó meg a rádió, mi több, még a hatóságok is „egy követ fűjnek velük“. Ezekután nem is lenne olyan vadonat különködés, ha Zolnaiék is hátat fordítának dísztelen írásmódjuknak s maguk is a zászló alá sorakoznának.

Amit aztán Zolnai a 251—52. lapon mivel, az valóságos szócsavarás, sőt ténycsavarás. Többek között Tolnai Vilmossal, a főlös idegen szavak egyik leglelkesebb és legeredményesebb harcosával akarja bizonyítani, hogy az idegen szavak elleni védekezés számárság, erre csupán a korlátoltak képesek. Zolnai ezúttal csak a teljesen járatlan előtt látszhatik bölcs és igaz embernek; ám akinek egy csöpp ismerete van a nyelvről, látva-látja, hogy itt szemfényvesztő szerecsenmosdatásról van szó. Ez a főlösleges idegen szavaktól gyászos kéreggel bevont, önmagát-mosdató szerecsen persze maga Zolnai, aki a jövevényszavak megtámadhatatlan magyar tekintélyével akarja nemcsak menteni, hanem szinte az érdem fényében megragyogtatni az ő *nem* jövevényszavait, de még csak nem is szükséges idegen szavait, hanem merőben és teljességgel mihaszna, sőt káros idegen szavait, melyekkel úgy kérkedik, mint valami zsengefejú ötödikes. Je-

gyezze meg magának Zolnai, hogy ha ő nem is, de a *Mi a magyar?* olvasói még tudnak különbséget tenni *jövevényező*, *szükséges idegen szó* és *szükségtelen idegen szó* között. Akit közelebből érdekel ez a példátlan merészségű „lényegmódosítás“, ajánlom, olvassa el jó Tolnai Vilmos *Magyarító Szótárának* előszavát. Ebből nemcsak az tűnik ki, mekkorát taszított Zolnai az igazságon, hanem az is, hogy a „hivatkozott“ tekintélynek mi a véleménye azokról, akik köldökig merülnek az idegen szavakban. E szerint (idézek): „...az idegen szó szükségtelen alkalmazásának oka *hanyagság, nyegleség, divathathajhászat, ízléstelenség*, egyszóval a kellő műveltség hiánya“. Ha valakinek még ez sem volna elég, az hasonlítson össze egy Tolnai-cikket, meg egy Szarvas-cikket Zolnainak akár-melyik írásával: majd megüátja, hogy amennyire kedveli Zolnai az idegen szókat, épp annyira mellőzik amazok. — Zolnai a megbélyegeztem helyen még egyet rúg az 1932-ben megindult nyelvtisztító mozgalmon. Remélem, ez lesz az utolsó rúgása annak a rossz fiúnak, aki nem akarja megtanulni jó atyjától a magyar szó áhíthatos megbecsülését.

8. FARKAS A FARKASOK KÖZÖTT

(Farkas Gyula értekezése 46 lapra terjed. Címe: *A nagy költők tanúságtétele.*)

Zolnai rettenetes idegenszó-vihara után Farkas dolgozatának olvasása szinte üdülésszámba megy, pedig ebben is éppen elég facér idegen szó tülekszik. Tudományos irodalmunkban annyira általános ez az eléggé meg sem róható modorosság, hogy a kisebb tévelygőket csak-hogy meg nem dicsérjük. Mintha a törvényszék kitüntetné azt a gyilkost (a hasonlat nem rossz, mert az idegen

szók éltetése a magyar szók gyilkolása), aki nem száz lelket, hanem csupán tízet szabadított ki porhüvelyéből; vagy mintha elismerését fejezné ki egy bankrablónak azért, mert mindössze három pénztárt üresített ki, nem pedig tizenhárom (ez a hasonlat is vág, mert az idegen, szó használata a magyar nyelvkincs közvetett megrablása), Ha Farkas tanulmánya történetesen az első helyre kerül, bizonyára nagyobb szigorral bírálom el nyelvünk elleni vétkeit.

Stílusa általában olyan, mintha egy kicsit elszeleskedné az írást, mintha nem érne eléggé rá. Ezért sokhelyt pongyola, egyenetlen. Elsietéssel magyarázható az ilyen képzavar is: „A nagy magyar költők *sora*, akik vizsgálódásunknál számba jöhetnek, elég *szűk terjedelmű*...” Sor nem lehet szűk vagy bő terjedelmű, hanem rövid vagy hosszú. Így teremthetünk tehát rendet: A nagy magyar költők *sora*, akik vizsgálódásunkban számba jöhetnek, igen rövid.

Úgy látszik, divat a *nemcsak... hanem is* megcsontkítása, íme Farkasnak egy ilyen „sakterolása”: „A történeti tudat erőssége jellemző sajátága költőinknek, akik szinte vérükben érzik *nemcsak* költő-elődeiknek hagyományait, *hanem* az egész magyar multat.” — Visszaárjásítva: *hanem* az egész magyar multat is.

Közepes számú németessége közül csak egyet pellengezzünk ide, de ez aztán „magas” germánizmus. Azt mondja: „A vendégjogot *magasra tartotta*...” — Tárgyat tarthatok magasra, pl. zászlót, sőt vendégoldalt is, ha, izmos legény vagyok; de olyan erős, aki még a vendégjogot is magasra tudja tartani, csak német lehet. Mi, itthon, *nagyra tartjuk, sokra becsüljük* a vendég- és egyéb jogot.

Abból, hogy ily „kevés” kocsintást közlök, ne vélje Farkas, hogy talán őneki alig is találkozik hibája. Korántsem! Másrészt mellőzésnek se vegye ezt a kurta elbárást. Itt úgyis csak egyetlen sértett lehet. Ez pedig se nem ő, se nem Babits, se nem Zolnai, se nem a többi. Hanem csupán a Magyar Nyelv.

9. KERECSÉNYI, KERECSÉNYI...

(Ő írta a *Magyar irodalom* fejezetét, a 297.-től a 340. lapig.)

Amióta irodalom történetíróink egy része a szorgalmas kutatástól írtózza vagy belecsömörölve, adatgyűjtés és az adatokra alapított fegyelmezett következtetés helyett mindéig csak „szintetizál“, új közlőmód fejlődött ki: a féligazságok, nagymondások, „egyéni meglátások“ és szellemi tótágasok stílusa. Gondoljunk csak vissza Gyulai Pál, Beöthy Zsolt, meg Négyessy László komoly, pallérozott, tiszta írásművészetére, majd vessük tekintetünket újdun irodalommagyarázóink közleményeire: szomorodott szívvel kell megállapítanunk, hogy bizony hanyatlás történt. A régi nagyok világos, tartalmas, magyaros beszédét homályos, kétes tartalmú, magyartalan közlés váltotta föl. Ennek a keresett, kevés dohányú, de annál nagyobb pipájú stílusnak hangzavarából úgy zeng ki Pintér Jenőnek és a köréje csoportosuló irodalombúvák roknak értelmes és magyaros szólása, mint a magyar paszirták hangja a nemzetközi békák kuruttyolása közül.

Nem állítjuk, hogy Kerecsényi Dezső is ennek a „szintetikus“ iránynak fölKent papja, ő ugyanis azok közé a fiatalok közé tartozik, akik nem röstelnek tanulni, gyűjteni, ítéleteket érlelni; de a többi ordással, úgy gondolja, neki is üvölni kell, hogy az ő hangját is kihallják. Csak ezzel a magatartással tudjuk megmagyarázni alanyi színezetű tételeit, erőltetett tömörködését, a bölcselet tolvajnyelvéből származó kölcsöneit s némely semmitmondásának hímes csomagolását.

Csak zsúfolt, tömött és nehezen emészthető, de nem tömör ez a mondata: „A nemzet önmagát megkülönböztető és elhatároló akarata, a jóval korábban kialakult politikai tudatot követve, az írásban rögzített és közvetített szellemiség területén ilyen kizáró hangsúlyozással kezdte meg beláthatatlan időkre szóló érvényét.“ — Az igazi tömörség nem okoz fejtörést, mert nem kényszeredett, hanem művészi rövidség: a megértetés legrövidebb útja.

Az idézendő természettani hasonlat eléggé szemléletes, kár hogy a *-nak* rag elhagyása első pillanatra értelmetlenné tette: „Irodalmunk át is ment minden irodalom- és szellemtörténeti *mágnés* (*mágnésnek*) értelmet, ízlést alakító erővonalain.“

Egy csöppet sem rokonszenves az ilyen stílus: „Az elfelejtett múlt és az elhanyagolt népi gyökerek szoros megragadása nemcsak megizmosodását jelenti az irodalom magyar értelmű magánvalóságának, hanem visszafordulást, megállást, sőt nem egyszer az újjal, minden irodalom létszükségletével való ellenséges szembehelyezkedést is.“

Egy kis nagykép: „Az irodalmat funkcionális egyiségnek tekintve, innen indulhatunk, Taine elméletének megfordításával, az irodalom mögött élő magyar lélek meghatározására is. Ez utóbbi ugyan már távolabbi feladat, de irodalmunk alapvonásainak keresésében az utak kikerülhetetlenül keresztezik egymást.“

Ne akarjunk mindenáron nagyot, eredetit mondani, mert könnyen bolondokat beszélünk. És ne akarjunk erőnek-erejével „szintetizálni“, mert ilyen, egy szem igazságot nem tartalmazó erőltetmények szörnyülnek világra: „A magyar író az életnek ír az életről, azzal a felelősségtudattal, nem egyszer tartózkodással, mely a kényes dolgokkal bánónak sajátja, vagy riadva és riasztva, elborultan tépve-szaggatva magát és másokat, mint akinek hangja meghallásától életek függenek.“ — Az irodalomtörténetíró pedig riadva és riasztva, elborultan ne tépje-szaggassa se önmagát, se másokat, mert mentül nagyobb a kín és gyötrelem, annál kisebb és annál torzabb a születmény, szabatosabban: vajudmány. — Hasonló, mindenáron eredeti „meglátás“ ez is: „Valakihez szóló „ének“ volt a régi líra s az admonitio és adhortatio patetikus hangja Berzsenyitől Babitsig még a legcsendesebb szavú versből is kihallatszik.“ — Akár a fönnebbi megállapítás: a norvég irodalomról csak úgy elmondható, mint ahogy egy kis „szintetizáló“ csavarintással a riff-kabil „literatúrának“ is nyakába rögtönözhető.

Ez is afféle újdondász, elképesztésre szánt elmefacsarék: „Az irodalom ekkor célzások, képek, tárgyi és történeti *allegóriák* (= allegóriákrafft) csak egyetlen kulccsal

nyitható zárrendszere, s a hozzávaló kulcs az az azonoságtudat, mellyel az olvasó, mint történeti és minőségi közösség tagja, e tartalmakban önmagára ismer.“

A mai stílusnak igen sok baja van a *sikkal*. Azt hiszem, a nemzetközi *dimenzió* egyenes leszármazottja. Anynyira divatos szó, hogy a „ma embere“ síkokban szemlélődik, síkokban gondolkodik, hovatovább minden elsikkad körülötte s csak a sok sík marad a síkon. Az lesz aztán a szomorú vég, hogy még a három kiterjedésű testeket is síkokba deszkázza, sőt egyetlen síkra lapítja korunk szikkatag agyveleje. Ez a magyarázata az efféle kisiklásoknak: „Akár Katona József vagy Arany János lélektanilag részletezett, akár Petőfi vagy Jókai *egysíkúbb* alakjait tekintjük stb.“ Vájjon kinek használ az ilyen bakafántos kifejezőmód?

Az idegen szókkal való tudóskodás, színeskedés és föltűnősködés is egyik lényeges tulajdonsága ennek a szellemi (?) iránynak. Főként azért, mert az idegen szó, ha semmit sem mond is, de sokat sejtet. Az idegen szók ellen pedig nemcsak formai szempontból s nemcsak a nyelv tisztaságának megóvása kedvéért harcolunk lankadatlan hevességgel, hanem még ennél is fontosabb okból. Azért, mert az idegen szó a szabatos gondolkodás, a pontos, árnyalatos kifejezés halála. A ritkaságában színes és esetleg különleges hangulatú idegen kifejezés az oktalan, pontatlan és nyakra-főre való használat következtében elszürkül, elhalványodik, színét, hangulatát veszti s jelentésének hullámlásával és elterepesedésével lassanként egészen alkalmatlanná válik szabatos tartalom kifejezésére. Az idegen szavak használatát végre is korlátozni kell: egy-két pótolhatatlan műszóra (pl. *elektród, molekula, bacillus, distichon, komikum*) vagy közszóra (pl. *zebra, dinamó, ultimátum*), bár e „pótolhatatlanok“ sem minden alkalommal ilyenek s ezek magyarosítását sem szabad eleve megrónunk; — továbbá a szépirodalom hangulatfestő kellékeként ösmeretes egy-két ilyen szóra, mint *harmónia, melódia, herold, balkon* stb. Az utóbbiak használatát olykor a versmérték vagy, akár prózában is, a ritmus hullámlzatossága elegendőképpen megokolja. Persze aki mindig *melódiát* ír, sose *dallamot*, mindig *heroldot*, sose *hírnököt*

vagy *hírmondót*, az a magyar nyelv jogát sérti. Végül néni gáncsolható az idegen szóval élés olyankor, mikor tréfa vagy gúny kifejezésére alkalmas eszközt találunk egy-egy fura hangulatú vagy mókás jelentésű idegen szóban. De azt is tudni kell, hogy a népi és a régi nyelvben, továbbá a nyelvújítás szabályozó csinálmányai között nem egy igen arravaló szót találhatunk, illetve mintájukra olyan szokat képezhetünk, melyekkel némely alkalommal még könnyebben elérhetjük különleges stilisztikai célunkat. Ha az ilyen törvénytíró képzéshez csupán kellő helyen folyamodunk, senkinek sem fog eszébe jutni, hogy komoly szóképzésre induljon rajta.

Az idegen szó a nép nyelvében gyakran gúnyt, megvetést, rosszalást fejez ki. Ilyen kicsinyítő értelemmel állítja szembe Kerecsényi a *literátort* az íróval, mondván: „A hirtelen elhallgató, az irodalompolitikai harcokba belecsemörlött, „rokkanva az éjszakáig érő“, korán elpusztult írók a magyar irodalom valódi képviselői. A többiek legfeljebb „literátorok“.“ (Magyar szóval ígyvalahogy fejezhetnők ki ezt a kisebbségét: irodalmárok, tollforogatók, írómesteremberek.) Az ilyen hangulati velejárót azonban módosíthatja a szövegkapcsolat, a szembeállítás, az alkalmi cél. Pl. a füzefoétában a *poétának* általán alacsonyabb értelme nyilatkozik meg az igazi költővel szemben; de ha akarom, a görög szó szunnyadó előkelőségét juttathatom érvényre a hangsúllyal és a szövegkapcsolattal: *Dante, az isteni poéta*.

Éppúgy megrójuk azonban Kerecsényit fölösleges idegen szavai miatt, mint a többi szerzőt. Értekezésének első felét olvasván, már szinte örvendtünk; alig egy-két szükségtelen idegen szó akadt elénk; de hogy, hogy nem, egyszerre csak sűrűsödni kezdtek s a tanulmány vége felé már egész otthonosan nyüzsögtek. Érvül bemutatunk egynéhányat:

„Kölcsey nagy tagadására a nemzeti klasszicizmus *szintetikus* igenje volt a felelet“: *együttes, összecsengő, egyhangú* igenje.

„A szépirodalom innen kezdve lett a literatura *legizmosabb* tartó *oszlopa* (inkább: legerősebb oszlopa, mert izma csak állati elevenségnek lehet), műgond és független

artisztikum pedig elvszerűen elengedhetetlen alkatelemévé a magyar irodalomnak“: a műgond és a független *művésziesség* pedig a magyar irodalom elvi alkateleme.

„Viszont az is eléggé ismeretes, hogy a szabadságharc bukása, és a rákövetkező *reakció* még így is helyrehozhatatlan károkat okozott a fejlődésben.“ Itt a reakciónak több jelentése is beilleszthető a szövegbe: 1. *visszahatás*, 2. *visszaesés*, 3. *önként, erőszak*. Itt alkalmasint az *önként* a legillőbb szó. A tudományos írónak mindenestre *úgy* kell írnia, hogy közönségének minden tagja pontosan megérthesse. Azzal szoktak érvelni táltosaink imádott idegen szavaik mellett, hogy szabatosan földi a fogalmat. Látjuk: amit ez a *reakció* az idéztem mondatban csinál, az nem szabatos földés, hanem kicsapongó földözgetés.

„A múlt, bármennyire *invenciózus* és színező képzelet varázsolja is elő„, mégis csak múlt...“ — Az *invencióz*ust bátran földcserélhetjük akár a *találékonyal*, akár a *leleményessel*. Kerecsényi is megtehette volna, nem esett volna le ujjáról az aranygyűrű.

„Élet és irodalom *szintagmája* már oly *pregnans*„, mintha az a kis kötőszó benne se volna.“ — Ezt legföldjebb betűrágó ember érti meg idegen szótár nélkül. A *Mi a magyar?* olvasóinak 90 százaléka azonban szótárra kénytelenül. Akkor aztán nagyot ámulhat, hogy mi a fészkes földadalomnak kellett ezt az egyszerű dolgot ilyen faramuci földög szóval kiterülni. Mert azt a penetráns kis *pregnans*-at föld se veszi: ahhoz irodalmunk legkitűnőbbjei már régen hozzáedzették. De ha nincs elégséges képzelető tehetsége, a szótározás ellenére is földnyen pácban marad. Magyarul így kell mondani: Az „élet és irodalom“ földkapcsolat már oly erős ...

Am a földik földglet is kitélik földle: a földznép földtárából is kihalássza a nekivalót: „Tartalmak, hangulatok ezer és ezer földtájával, melyeket csak azok értének igazán, akikhez *adresszálv*a vannak, határolja el a legbiztosabban a nemzeti földösség otthonos területét.“ A magyarosításon kívül még a mondat hasában megemésztetlenül pangó földlékmondatgombócokat is ki kell operálni: Tartalmaknak, hangulatoknak ezer meg ezer földtájával hatá-

rolja el (az irodalom) legbiztosabban a nemzeti közösség otthonos területét. De ezeket csak azok értik, akiknek Szól.

„De már mérhetetlenül sötétebb és elevenbe vágóbb irodalmunknak az a magyarságképe, mely ugyan szintén *aktuális* helyzetlátásból emelkedik ki, de multat, jelent és jövőt *egybefogva* „*pantragikus vízióvá* szélesül“. — A *vízió* annyira hasonlít a *vízilóhoz*, hogy már majdnem az. Most még aztán nyakába vetik szegénynek azt a *pántragikus* pányvát és előttünk bugyborékol Kerecsényi úr *össztragikumú vízilova*. Ez oly megható kép, hogy nem is illetem magyarázó kezem gyöngédtelenségével... — Azzal pedig ne mosakodjék egy idegenszóciszár sem, hogy agyabelijét nem tudta másképp kirakatozni. Ha magyar szavakkal és magyar nyelvi formákkal gondolkodunk, akkor magyarul is ki tudjuk magunkat fejezni, sőt így csak igazán!

Még egy *szintézist* tollhegyre szedünk s ezzel aztán be is fejezzük Kerecsényivel kapcsolatban idegenszó-szemelvényeinket, bizonyítván egyúttal azt, hogy hány meg hány magyar szónak sírja a szintézis. „A magyar író egy soha el nem érhető emberi *szintézisre* vágyik!... — azaz *egyesülésre, összefogásra, együttműködésre, szövetkezésre, ölekezésre, testvériesülésre ...*

Az a magyarság, amellyel Kerecsényi a mintagimnázium magyar nyelv- és irodalomtanára ír, mintaképnek egyáltalán nem alkalmas. Hibák tekintetében, ha nem éri is utói némely társát, de nem messze kocog utánuk. Nézzük csak:

„Ha mások nem értik [nyelvünket], annál jobban értjük mi magunk. Értjük *a nyelvet*, mely ezt az irodalmat csak nekünk tudja igazán közvetíteni. Értünk *ritmusokat*) *hangsúlyokat*, melyekre más fül süket. Látunk benne *színeket* és *mozdulatokat*, melyekre az idegen szem vak. Érzünk *hangulatokat*, megrázó és nyugtalan tartalmakat, melyekre más léleknek nincsen rezdülése.“ — Hát, hogy Kerecsényi szavaival éljünk: az ő füle valóban süket, az ő szeme valóban vak s lelkének sincs rezdülése idézett szövegéből kiteszöen az iránt, amit magyaros nyelvnek hívunk. A főnti mondatokban a lény-

ges rámutatásnak elhallgatása olyan szarvas hiba, olyan behemót németesség, hogy még akkor is ostort érdemelne, ha nem éppen a magyar nyelvnek csak a mi fülünk, szemünk és lelkünk számára való teremtettségét dicsérő mondatokban fordulna elő. így szöges ostort érdemel. Javítása: Értjük *azt a nyelvet*, mely ezt az irodalmat csak nekünk tudja igazán közvetíteni. Értjük *azokat a ritmusokat* és hangsúlyokat, melyekre más fül süket. Látunk benne *olyan színeket* és mozdulatokat, melyekre az idegen szem vak. Érzünk *olyan hangulatokat* s megrázó és nyugtató tartalmakat, melyekre más léleknek nincsen rezdülése.

Két indoeurópaiságot is (az *egyedül* idegenes használatát, egy „*genitivus partitivust*“) meg egy *kötőszócserét* töményít magába a következő rövidke mondat: „Nem *egyedüli* szerepe ez irodalmunknak, *de egyike* a legfontosabbaknak.“ — Ugoros magyarsággal: Ez nem egyetlen, hanem egyik legfontosabb szerepe irodalmunknak. — Ez a latinos birtokos szerkezet egyébként jóhangzás szempontjából is olyan szörnyeket nemz a magyarban, hogy egy jobbízlésű bika is megvadulhat tőlük: pl. érdemeinek legnagyobbika, teendőinek legfontosabbika. Ennek a bikaidéző és bikavadító stílusnak ideje volna már lekotródni a porondról.

Szíveskedjék az értekező jól eszébe vésni, hogy nekünk három kapcsoló kötőszónk van: *és*, *s*, *meg*. Ezt a *meg-Gt* kár, sőt bűn számkivetni csupán azért, mert a „mintául“ szolgáló latin és német nyelvben nincs meg. Milyen idétlenül sír az *és* az ilyenekben: *egy és egy* az kettő, *te és én*, no meg ebben a Kerecsényi-szövegben: Múlt és népiség újra és újra való felfedezésében, ezeknek az irodalom fejlesztő és színező tényezői közé besorolásában rejlik a magyar irodalom úgynevezett konzervatívizmusa. — Helyesen: *A* múlt és *a* népiség újra *meg* újra való fölfedezésében, ezeknek az irodalom fejlesztő és színező tényezői közé *való* besorolásában (vagy *való* nélkül: tényezői közé sorolásában) rejlik a magyar irodalom hagyományőrzése.

Manapság *stílus* helyett a németmetszésű *stíllel* élni, legalább is émelygösség. Tehát a *stílelemek* helyett mond-

junk csak *stílusselemeket*. Ugyancsak visszatetszik az ilyen, szintén német szabadalmú szóalkotmány, mint a *felépítmény* („szellemi felépítmény“) e helyett *építmény*. Azért, mert talán valami mesterségnek szükséges (de rossz) műszava, még nem kellett volna a „szellemtudományok“ nyelvébe is befészkelteni.

10. VISKI MÉG KINÓHETI. ..

(38 lapra terjedő tanulmánya: *A magyar jelleg a néprajz tükrében.*)

Nem sima tollforgató, olykor zsúfolt, nehézkes az előadása, de magyarul gondolkozik és magyarul ír! Lát-szik, hogy nemcsak a népet szereti, hanem nyelvének is tisztelője és becsülője. A néppel való érintkezés frissítő batása érzik még ezen a különben kissé elszorított kötésű mondatán is: „A rekedt rikácsolás, süvöltözés, padlóromboló toporzékolás a népieskedő idegen eredetű táncmesterek s az újabban színpadon paraszttáncrevüket rendező s az előbbiekkal egy nyüstben szőtt városi vállalkozók szárnyai alól csúfolja a magyar táncot“. — Ez is csak olyan ember kalamárisából kerülhet ki, aki beszédes a néppel: „Nagy a becsülete tehát a mesterkedésre termett embernek. Ül az árnyékban, tesz-vesz, faragcsál, pepecsel s jobban él, mint aki odakint hóben-hóban az igát húzza.“

Nem sok idegen szót használ, ezeket is többször a magyar műszó után csak zárójelesen közli. Azért, hiába, a köznyavalya rajta is ki-kiüt s akkor *szakember* helyett *specialistát*, *beolvasztás*, *áthasonítás* helyett *asszimilálást*, *lényeg*, *mivolt* helyett *substanciát*, *mozdulat* helyett *gesztust* stb. ír.

Nem sok magyartalansága közül csak egyet említek: Ezekről a kezdetleges tűzhelyekről *nötte ki magát* (=indult fejlődésnek) a ma már világszerte elismert magyar 'konyha..,“ — Magamagát senki és semmi ki nem nőheti.

A magyar gyerek ellenben kinövi a kisméretű kancsalságot, többnyire az angolkóros görbelébat is. Viski pedig ne szégyelje követni a gyermekeket: mielőbb nőjje ki nyelvének szépséghibáit s válják öntudatosabb tollforgatóvá.

11. KODÁLY „SZINTÉN ZENÉSZ“.

(*Magyarság a zenében.* 379—418 I.)

Kodály Zoltán a zeneszerző és zenekutató akkor került a magyar nyelv művelésével kapcsolatba, mikor két évvel ezelőtt *A magyar kiejtés romlása* címmel előadást tartott. Három nyelvészünk is válaszolt fejtegetésére, ketjük bizony túlzott szigorral. Ez azonban nem szegte Kodály kedvét, nem vette le napirendjéről a kérdést s ebben a tanulmányában is kitér a zene és a nyelv viszonyára.

Figyelemreméltó megjegyzése (400. l.): „Nemzeti viszszahatásképpen jött a 40-es évek óta az új népies dal gazdag flórája [nem inkább virágzása?]. De itt maradt emlékül a jambus, mai költőink jambomániája, s vele versformáink végtelen egyhangúsága. Ez az oka, hogy magasabb [nem inkább: rangosabb, előkelőbb, választékosabb, tökéletesebb?] magyar dalirodalom máig sem tudott kifejlődni [v. fejlettebb magyar dalirodalom ... kibontakozni]. Költőink egymástól örökölték azt a végzetes balhitet, hogy „fenkölt“ tartalom csak idegen formával fér meg. Végleg a jambushoz szegődtek, a magyar versforma diletánsok (= műkedvelők) és kontárok kezére maradt, s nem tudott tovább fejlődni. Pedig már Arany János megmondta, hogy idegen versformára csak idegen dallamot lehet írni. Ezért idegen ízű az egész magyar műdal-irodalom.“

Ezzel egyet kell értenünk. S ne csak a zeneköltéssel eljegyzett verselőknek szolgáljanak Kodály e szavai intelmül, hanem a „költőknek“ is, tehát Babitséknak is. A magyar költői nyelv fejlesztéséhez is elsősorban magyar

versekbe kellene öltöztetni a mondanivalót. Magyar vers-idomainkból meg kellene szerkeszteni azt az „úri“ formát, mely a mai bonyolult lelkiesség megszólaltatására is alkalmas. Várjuk a nagy magyar költőt, aki ezt végbeviszi. A magyar népi zene elemeiből szemünk előtt fejlődik ki a magyar műzene.

A következő idézetet (401. l.) is ríghs^ilyelhetné a *Mi a magyar?* néhány ködfelesztő tollbajnoka: „Egyszerűség, világosság még nem zárja ki a mélységet. Sőt a legmélyebb művek sokszor egyúttal a legvilágosabbak. A magyar ízlés mindig a lényegyet keresi s mindig idegenkedni fog oly művektől, melyek a belső ürességet bonyolult külsőségekkel takarják, de olyanoktól is, amelyekben értékes lényegyet labirinterszerű külső rejt. A magyar nem szereti a ceremóniát, az üres formaságokat...“

A 407. lapon ezt mondja Kodály: „A magyar kiejtés megtisztítása a rátapadt idegen elemektől egyik legégetőbb feladata volna minden rendű iskolánknak.“

Igaza van. De ha már ennyire szíven viseli a magyar nyelv tisztaságának ügyét, miért kever előadásába merőben fölösleges idegen szavakat? Miért bontja meg a nyelv zenei egyöntetűségét nem oda való idegen hangzatokkal? Vájjon nem üt el a magyar szavak csengésétől a *tradíció*, *invázió*, *epigonizmus*, *eklektikus*, *variáns*, *explozív*, *kvanitás*, *ascendens*, *descendens*, *apparátus*, *poláris*, *kollektív*, *vitalitás*, *centripetális*, *primitív*, *intellektuális*, *elbanalizáló-dik*, *produktív*, *reproduktív*, *plasztika*, *frazéológia*? Vájjon nem rí ki a magyar szöveg dallamából a *sablon*, *rekvizitum*, *dikció*, *koncentráció*, *decentralizáció*, *vizuális*, *auditív*, *pauperizmus*, *heroikus*, *melosz*, *kultusz*, *génusz* s hasonlók? Azután: nem véli Kodály, hogy a magyar szövegnek idegenszavas megtűzdelése csak zavarja az olvasó magyar kiejtésének egyarányúságát? Az idegen szó kimondásával megbicsaklított nyelv nem tud rögtön visszaigazodni tökéletesen a magyar kiejtés kerékvágásába. Ez az ártalom még akkor is hat, ha, mint rendesen, magunkban olvasunk, mert a szemmel olvasáskor is igen sokan többé-kevésbé bár hangtalanul, de kimondják a szavakat; szabatosabban: a szó hangzásának emlékképe kisebb-nagyobb mértékben fölmerül az olvasó tudatában. Amint a zené-

ben nem kívánatosak, sőt károsak a be nem olvasztott idegen elemek, azonképen a magyar beszéd eszménye sem tűri el nyelvünk hangrendszeréhez nem illeszkedett idegen szavakat. A magyarrá vált idegen szók, vagyis a jövevényszavak hangalakja tökéletesen magyar, ezek nem sérítik magyar hangérzékünket. Ám a tárgyalt „műveltségi“ idegen szók dolgában mégcsak nem is remélhetjük a magyaros hangalak kifejlődését, mert ezeket a kifejezéseket a „műveltek“ használják, tehát olyanok, akik sose lesznek hajlandók annyira eltérni az idegen kiejtéstől, mely mán simulás lenne a magyarhoz.

Némely magyartalanságot is megidézünk; ezek a magyar nyelv szellemi dallamának „hamis hangjai“:

„Legkevesebbet érnek a nemzetközi. . . zene magyariádái. Hamis magyarságuk *egyenesen* kártékony.“ Helyesen: Ál magyarságuk *határozottan* (valóban, valósággal) kártékony.

Nyelvünk az ige nyelve. Nem magyarosak az ilyem „segédigés“ kifejezések: *kifejezést* ad e helyett *kifejez, érintkezést tart fenn* e helyett *érintkezik*.

Elterjedt idegenszerűség a határozott névelő elhagyása némely párosan szerepeltetett fogalom elől. Pl.: „Dallam és kíséret (helyesen: *a* dallam és *a* kíséret) a többszólamú zenében elvben egyenrangú tényező.“ — Egyik fejezet címe is ennek a modorosságnak hódol: *Zene és társadalom* e helyett: *A zene és a társadalom*.

A ősi zenében való elmélyedésről szólván: „*Aki zenész* elmélyed benne, megtalálja az utat. . . a legmagasabb szellemi magyarság felé.“ — Értelmes magyarsággal: *Az a zenész*, aki elmélyed benne. . . *Aki magyar*, méltán megütközik az ilyen szerkesztményen.

Ha valamiről beszélünk s nyomban rámutatunk, akkor ezt (nem pedig azt!) ne távolra, hanem közelre mutató névmással tegyük; mindjárt elevenebb lesz a szöveg. PL: . . . akár művébe szőtt eredeti magyar dallamokkal, akár *azok* szellemét idéző saját ötleteivel“: akár *ezek* (v. e dallamok) szellemét idéző saját ötleteivel. — Más példa: „A magyar zenei hagyomány tovább is külön élte à maga életét s akkor sem tudott az európai zeneélettel kapcsolatba

jutni, mikor *az* rövid időre idáig nyújtotta ágait“: mikor *ez* egy rövid időre idáig nyújtotta ágait.

Nagy zeneművelőnket arra kérjük, hogy saját nyelvhasználatának kifogástalanná fejlesztésével szerezzék meg magának azt az erkölcsi alapot, mely nélkül másokat nem nagyon illik korholnunk.

12. GEREVICHNEK NINCS JOGA FÖLHÁBORODNI.

(Gerovich Tibor: *A magyar művészet szelleme.* 419—18S. 1.)

Kitűnő műtörténészünk derekasan hadakozik a magyar igazért. Maga mondja, hogy „Pinder tanár úrral keményebb tornára szállt“ régi művészetünk eredetiségének oltalmában. Az idegennevűség kérdésében pedig nem kisebb tüzzel így méltatlankodik: „Okmányaink, az Árpádok korától kezdve nagyszámú színmagyar művésztől adnak hírt, s ma már nagyrészüket ismert művekkel is össze tudjuk kapcsolni. Nemzetiségünk közreműködését sem tagadjuk, bár művészi életük többnyire a népművészetben mérült ki, vagy kisebbségű helyi iskolákat hoztak létre (erdélyi szászok), ezek is beleszórtak azonban az egész országot átfogó nagy nemzeti stílusba. Ez a tényállás voltaképp feleslegessé teszi a némely külföldi íróktól magyar művészekkel szemben megkísérelt névelemzéseket vagy genealógiai Vizsgálatokat, annál is inkább, mert tudvalevően számos magyar család cserélte fel eredeti nevét a századok folyamán idegen hangzású névvel és viszont, másrészt pedig idegen fajúak vagy nemzetiségűek gyakran házasodtak össze a mi fajtánkkal. Német kézikönyvek szeretik aláhúzni Munkácsy német származását, holott nála magyarabb temperamentumú művészt nem ismerünk. Köztudomású, hogy a mester eredeti családi neve Lieb volt, de az idézett külföldi munkák már nem veszik figyelembe, hogy anyja a színmagyar Reök Cecilia volt, hogy bajor ősei már a XVIII. században Magyarországra költöztek és magyar nemesi családokkal kerültek rokonságba, s hogy a

családban, Magyarországra települése után nem Munkácsy volt az első művész.“

„Minden barátság ellenére sem vagyunk hajlandók hasonló ferdtéseket és kisajátításokat elnézni. Türelmünk és hallgatásunk folytán csak a magyar művészettel lehet ilyen tréfát űzni? Jutna eszébe valakinek elvitatni Cézanne vagy Zola franciaságát azért, mert olasz eredetű családból származott? Assisi Szent Ferenc olasz voltát, mert anyja provençal-francia asszony volt.“ (433—434. 1.) A továbbiakban azután Dürer Albert esetét említi, aki felerészbeit magyar származása ellenére a német nemzeti művészet megszemélyesítője lett, s így elgáncsolhatatlan érv a név- és vérségnyomozók oktalan munkája ellen.

Mindebben igazsága van Gerevichnek, bár amit a németnek szemére hány, az nem a németnek külön gyarlósága, hanem minden nemzetnek, népnek, fajnak, családnak és egyénnek természetes önzése. Hiszen én sem Gerevich e tanulmányából értesülök először az idősb Dürer magyar eredetéről tehát mi is eldicsekszünk az ilyesmivei, Gerevichnek, aki annyi szent képét- szobrát „mustrál-gatta“ már, fokozott, mértékben tudnia kellene, hogy minden szentnek maga felé hajlik a keze. A nem szenteké méginkább, természetesen. így Gereviché is. Nekem ugyanis az az érzésem, hogy ezt az egész fölháborodást (legalább is részben) azért cselekedte, hogy halkkal megszólamló lelkiismeretét megnyugtassa s az esetleg hangosan tiltakozókat eleve elnémítsa. Mi ellen mozdulhat föl Gerevich lelkének jobb fele? Az ellen, ami elien az olvasó-“ban is okkal ágaskodik föl az *Eb ura fakó!* — Akiben nem erősebb a magyarság, mint az idegen névhez való ragaszkodás, az akármekkora tudós is, ne magyarázza az egész világ szeme előtt a magyarság lényegét! Hát oda-jutottunk, hogy egész be nem olvadt idegenektől tudhatjuk csak meg, hogy mivégre vagyunk ezen a világon? (Mert aki idegen nevéhez ragaszkodik, az nem állíthatja, hogy egészen beolvadt, hogy teljeslényegű magyarrá lett. Hogyan lehet az belül eszményi magyar, aki idegen fővegben jár? Hogyan lehet az próbás magyar, akinek fontosabb a régi név kényelme, megszokottsága, mint az, hogy magyar voltát nevével is jelképezze? Példás magyarság az,

ha első megszólalásunk, bemutatkozásunk, idegen? Gerevich hallatlankodik azon, hogy nem tiszta magyar eredetű művészeinket el szeretnék venni tőlünk s közben egy szalmaszálát körösztbe nem tesz azért, hogy a délszlavoknak eszébe ne juthasson az ő magyar tudományos dicsőségéből akár csali egy keveset is a maguk érdemére váltani? Kesereg azon, hogy Munkácsy magyarságát a szemfüles német megtakarja a maga javára nyirbálni? No látja, Gerevich professzor uram: még a magyar név sem elég oltalom magyarságunk védelmére; hogyan véli hát akkor ön igazolni vagy esetleg megbiztosítani magyar mivoltát a támadásokkal szembeni Példát kellene vennie Petőfiről, Munkácsyról, Gárdonyiról. Ezek valóban magyarok voltak: nekik a Petrovics, Lieb, Ziegler név nem volt kedvesebb, mint a magyarságba való teljes beolvadásuk foltalan megmutathatása és zavartalan élvezése. Petőfi magyarságunknak egyik eszménye. El tudja-e képzelni Gerevich, ha Babits költői és Eckhardt „filológiai“ képzelőtehetségét is segítségül hívja, hogy Petőfi Petrovics maradjon? Inkább fölakasztotta volna magát, de azt a gyalázatot el nem viseli, hogy szláv névvel dörögje a magyar milliók fülébe: Talpra magyar!

De mi csak sírunk és mérgeledünk, kiabálunk és méltatlankodunk, hogy művészeink meg tudósaink legjavát; nem tizedelik, hanem harmadolják az élelmes idegenek; de tenni semmit sem teszünk. Az egy-két évvel ezelőtt föl-szított névmagyarosító mozgalom is csak a névtelen kisembereket sorozta a magyar zászló alá, de a tekintetes rangnál megállt, a nagyságosig csak kivételesen tudott fölérni. Azt a 80 pengőért egész nap fojtogató aktaport nyelő irodakulit, aki el csigázott ságában annyi fölös erőt nem érzett magában, hogy a névváltoztatás kis munkatöbbletét vállalja, kidobással fenyegették meg akkor, mikor maguk a mozgalom szervezői idegen nevük fölcserélégének megpendítésére halálosan megsértődtek s amikoi egyetlen idegennevű egyetemi tanárunknak eszébe nem jutott, hogy talán illenék jó példával előljárni.

— „Ugyan minek akarja olyan nagyon megmagyarosítanij a nevét, hiszen lehet maga német névvel is jó magyar“ — monda valaki. — „Tudom, — felelte a kérdezzt

— nem is akarok én jobb magyar lenni. De éppen mert jó magyar vagyok, szükségét érzem annak, hogy a nevem is magyar legyen.“

Ne higgye Gerevich, hogy én az ő becsületes személyével kapcsolatban valami egyéni kis dühöt melengetek. Kijelentem, hogy sem övele, sem a *Mi a magyar?* bármely munkatársával semminemű közöm nincs. Ha lenne, vagy lett volna, ez a pellengér soha föl nem mered a magyar ég sápadt boltozatára.

A magyarság védelme más tekintetben is megköveteli az idegen családnevek mellőzését (az az egy-két' politikai, vagy műveltségtörténeti szempontból kivételt érdemlő név csak erősíti a szabályt): a magyar névkincs megőrzése, illetve fejlesztése, bővítése tekintetében.

De még az idegen szavak kerülésének elve is ellene szól az idegen nevek viselésének.

Vájjon milyen álláspontot foglal el Gerevich az író az idegen szók dolgában? Erre nézve ezt a hírül sem teljes, de annál szükségtelenebb szókból álló jegyzéket iktatom ide: *horizont, szolidaritás, diszkrét, mentalitás, székszis, megkonstruál, konstrukció, polémia, korrigály spirituális, gesztikulál, organikus, monumentális, redukál, redukció, akcentus, nosztalgia, constans, (latinos helyesírással), aklimatizálódik, dekoratív, florealis, kolorizmus, gesztikulál, dramatiszál, technika, kvalitás, polychrom, polychromia* (lám, ezeknek is ősi helyesírás jár), *nivellálódás, plágium, misztikum, szimbolikus, gigantikus, stb., stb.* — A *szimidtán gesztus* sem valami olyan csodabogár, amit ezen a paraszti magyar nyelven nem lehet kimondani, mert lehet: a két kéz v. a kezek együtt(es) mozgása, avagy: együttes kézmozdulat. Ilyenek ezek is: *dekoratíven átstilizált népviseleti báb, az ornamentális és a figurális kőplasztika* meg a társai. Mi pedig azt mondjuk, hogy a sciencia misztikumát nem humánus dolog dekoratív és poliehrom terminus-construkciókkal monumentálissá stilizálni, mert akik nincsenek aklimatizálódva eme gigantikus technikai kvalitásokhoz, fiziognomiájukat bösz grimaszra mimikázva, bár spirituálisán, de dinamikus gesztusra impresszionálják fantáziájukat az auktor ellen.

Lyka Károly több magyar szóval és kevesebb idegen-
nel szokta magyarázni a művészeteket.

Jellemzésül s a jövőbeli szíves elkerülés végett köz-
lünk egy párat a szerző kiütközőbb idegenszerűségeiből:

Némely után a magyar egyszámmal él; hibás tehát
„*némely idegen írók*“ e helyett: *némely idegen író*.

Nem helyes az *aláhúz* ige ebben az átvitt értelemben:
kiemel, hangsúlyoz, nyomatékot, hangoztat. Nyilvánvalóan
a *souligner, sottolineare* utánzása.

Az *alárendelt* sem jó e helyett: *kicsiny, kislehetőség, jelentéktelen*. „A XVI. századig a magyar birodalommal szemben Ausztria hatalmilag és műveltségben *alárendelt szerepet játszott*“: *mellékes szerepet vitt*.

Előnyben csak személyt lehet *részesíteni*. „A régi ma-
gyar ornamentika mindig kedvelte a ... tiszta, és érthető
motívumokat s *előnyben részesítette* a... növényi eredetű
díszítményt az elvont... díszítményekkel szemben...“: *Pí*
rég magyar díszítő művészet mindig kedvelte a tiszta és
érthető elemeket s *inkább alkalmazta* a növényi eredetű
mint a z elvont díszítményeket.

Gereviek „előnyben részesíti“ a *beállítás* és *beállítottság* kifejezést a jó magyaros kitételekkel szemben. Né-
hány példa: „Leginkább fogyatékosnak mondhatjuk azt a *beállítást*, amely ... a sajátos magyar művészetet a XIX. századtól ...számítja“: azt a *fölfogást* v. Leghibásabbnak (legtévesebbnek) mondhatjuk azt a *vélekedést* v. *megállapítást*, amely... — „Legújabbban... az osztrák művészetet a némettel összevonják. Nem vitatkozunk e *beállítással*, amelynek művészettörténeti szempontból sok sebezhető* pontja van...“: Nem vitatkozunk ezzel az *eljárással* stb: — „A nevezett német kiadmány egész történeti felfogására és *beállítottságára* jellemző, hogy a honfoglalást a, „magyarok betörésének“. .nevezi“ Helyesen: történeti föl-
fogására és *irány(zatosság)ára* jellemző. — A *beállítás beállítottság* idegenből való másolás. Határozatlan, nyúj-
tató és tágítható jelentése folytán ugyanazt a kényelmet szolgálja, amit az idegen szók: kibújunk vele a szabatos fogalmazás olykor nem könnyű munkája alól.

Hasonló a szintén divatos *adottság*. Ha valaki szépen fűt: adottsága van. Ha tehetséges festő: adottsága van.

Ha könnyen tanul nyelveket: adottsága van. Ha élheterlen, ügyefogyott, tehetségtelen, alkalmatlan, vmire képtelen: egyszerűen nincs adottsága. Ezzel a dolog el van intézve, sőt az ítéletmondó még abban is tetszeleg, hogy ő milyen „inteligensen“ fejezte ki a tényt. Nem csoda: adottsága Tan. — Példák: „Személyes művészi képességein kívül a virágzó magyar ötvösség *hozadékát vitte* oda, magyar gondolkodásának, művészi felfogásának *adottságát* és *adományát*, amelyet fia is örökségként kapott. Maga az ifjabb Dürer írja naplójában atyjáról, hogy kevésbeszédű volt, amiben az Alföldről odaszakadt mester jellemző magyar vonását ismerhetjük fel.“ (Lám-lám, úgy-e csak nehéz elhallgatni, hogy a Dürer család őse közülünk szakadt Németországba?!) Az *adomány*, mellett szószaporítás az *adottság*. A *hozadék* helyttt pedig *tudományt* vagy *eredményeket* mondanék, mert a hoz meg a visz egymás mellett tűz-víz. — „Amint fennebb kimutatni megkíséreltük, belőlük [történeti stílusainkból] szűrhetők le azok az időtlen vonások, amelyek a magyar gondolkodásmódnak és érzésvilágnak, a magyar életviszonyoknak és *adottságoknak* kifejezői.“ — Itt az *adottság* értelme: *életkörülmények, helyzetválóság*. — „Egyébként megjelenítése a stílusképzés különböző változataiban alá van vetve az illető nemzet vagy faj fizikai *adottságának*...“ — Az *adottság* jelentése itt: *mivolt, lényeg, természet, minőség, tulajdonosságok*.

Magyartalan a *kivitel, kivitelezés* ebben az erőltetett jelentésben: *végrehajtás, elvégzés, megmunkálás* stb. „A formák tisztelete és a technikai *kivitel* [—megvalósítás] tisztasága, becsületessége végigvonul költészetünk egész történetén ...“ — „... sok vásári árú, amely a népies ornamentika tolakodó és többnyire silány *kivitelezésű* [= munkájúi alkalmazásában látja csak a magyar jelleget...“ — „Fejdiszének és ruhája mellkivágásának *finomkivitelű ornamentikája* ... arra *enged következtetni*, hogy, mestere az ötvösszerszámokat is *virtuózán kezelte*.“ — Magyarán: Fejdiszének és ruhája kivágásának finomművű ékítményeiből arra *következtetheti*, hogy mestere az ötvösszerszámokkal is *művészien bánt*. — „A magyar... művészetből általában hiányzik.. az a mesteremberi gondolkodás,

a *kivitelnek* az az úgynevezett tökélye,... ami annyira jellemzi... a német művészetet...“ — Helyesen: a *ki-munkálásnak, kidolgozásnak* az a tökélye ...

Engedjék el nekem a többi, még igen számos, főleg mondattani vétség elősorolását. Mert nem élvezetes munka az ilyen...

13. SZEKFÜ, TÖRTÉNETÍRÁSUNK VIRÁGA.

(A szerkesztő előszava, 6 la/p. *A magyar jellem történetünkben*, 67 lap.)

A címet nem gúnyból írom így, hanem azért, mert Szekfű megérdemli ezt a díszítő, virágos jelzőt.

Nyelvét azonban már nem ékesíthetem ilyen „epithe-tonnal“.

1. Mert nincs meg benne az az összeszedettség, ami komoly tudományos művekhez illik. Látszik, hogy csak a tartalommal gondol, a formát ösztönére, megszokott nyelvi benyomásaira bízva. Ezek pedig csak igen ritkán méltók a követésre. Helyeseljük azonban azt, hogy régi magyar nyelvű olvasmányainak hatását és a népies köznyelvet is szóhoz engedi írás közben; innen kerülnek aztán eléggé szürke előadásába az ilyen magyaros erejű és zamatú nyelvi alakok: *senkivel sem áll össze életre-halálra*; középkori királyaink közt nincsen hódító, aki *ragadozó módjára ugrott volna a szomszéd nyakának*; ő [Fráter György] *gereblyézte össze* az elpusztult országban *az összegeket* a király diplomáciai és hadi céljaira; *egymás ellen agyarkodó nép*; a magyarság új árnyalataiban is *hasonszórú*, egyforma színű *maradt*; a bécsi hatóságok *összekotyvasztották a választ*; kevesen *veszik eszükbe*; elgyöngült és *elzagyvult vezető osztály*; minden optimista szemlélet *csúfjára*; kezdő és haladottabb *írástudók egész hada*; *szenvedélyes ágálás, nagyralátó mozgékony-ság, részeltet, utálkozás* stb. — Az ilyen élete nyelvi formák

azonban csak akkor nem ártnak a hangnem tudományszerűségének, ha a szerkesztés szoros szigorú s a mondatok hanlejtése ütemes. Különbén nem sima az előadás.

Azt ajánlom Szekfünek, fogja össze kicsit jobban irályát, mert természetes ugyan a lazóság, de nem irodalmi.

Sajátságosnak tartom Szekfü stílusára egyes elavult igeidő használatát. Kivált az elbeszélő múltat (sebesíté; lón stb.) szereti. De nem rí ki előadásából.

2. Magyar íróhoz, a kétféjű magyar történetírás egyik fejéhez, méltatlan az idegen szók öncélú használata. A politikán kívül egyetlen idegen szót sem találtam olyat, amit magyar szókincsünkből ne helyettesíthetnénk. (Tolnai Vilmos Magyarító Szótára, melyet melegen ajánlok a Szekfü és társai tudományos rt.-nak, még erre is ajánl magyar kifejezéseket.) Legkedveltebb idegen szavai: *káosz» kaotikus, téma, optimista, pesszimista, probléma, objektív, identitás, autonom, autonómia, hegemonia, nomád, katasztrófa, krízis, államrezon, privilégium, szintézis, idea, kultúra, kulturális, humanitárius.*

Nem adnám egy vak lóért, ha megokolná Szekfü Gyula, mi oknál fogva becsüli többre ezeket a kihasznál, ványadat, szulladt nemzetközi szólotyókat a tisztos, csak a mi számunkra termett és szépellő magyar kifejezéseknél? Talán szebben hangzanak? Nem hinném, hogy magyar fülnek kellemesebb, lenne a *stuktúra*, mint a *szerkezet*, a *definiál* mint a meghatároz, a *privilegizált* mint a *kivált-ságos* vagy *különjogú*. Avagy többet mond a *normális* parancs mint az *erkölcsi* parancs, a *kultúrállam* (mely kétszeresen németes: a) németmódra kurtított kultúr miatt, b) az összetétel németessége miatt) mint a *művelt állam*, az *agrármunka*, mint a *földművesmunka* vagy *mezői munka*? — Szerzőnk még az orvosi nyelv műszavait is kölcsönveszi s *diagnózisról, palliatív kezeléstről* meg *heroikus szerről* szól. Nekem bizvást eliheti Szekfü Gyula, hogy ezekre a „terminusokra“ még a gyógytudománynak sincs szüksége. Mert a *diagnózis*: a *betegség* vagy a *kór neme*, továbbá *korhatározás, kórjelzés*, vagy akinek tudósabb szó kell: *kórisme a palliatív kezelés: palástoló, leplez kezelés* vagy *orvoslás*; a *heroikus szer pedig biztos*

hatású, foganatos, igen erős, hatalmas vagy akár *kíméletlen szer.* Ilyen „heroikus“ orvosságul szánom én e kiadványomat is az idegen szók és más nyelvi gyarlóságok ellen. Ha a szervezetben van gyógyhatalmú akkor remélem, eredményes lesz „terápiám“. Székfünek, aki a tárgylagosság oltárán egy-két szép nemzeti ábrándunkat már füstnek eresztette, a maga fogyatkozásainak föltárását is a tárgyi igazság megismerésének zavartalan örömeivel kell fogadnia.

3. Néminemű magyartalanságok s egyéb gyarlományok:

Idegenszerű, fölösleges és nehézkes a mutató nevmás kitétele a következőkben: „... mérlegelés után foghatunk bozzá *a népi jellem és annak kihatásai kutatásához*: a népi jellemnek és hatásainak kutatásához.

„...az államszövetség... sohasem érintette a nép belső szekezetét és *annak* belső kormányzási viszonyait: belső szerkezetét és kormányzásbeli viszonyait.

Egy fésületlen mondat: „Ebből pedig az következik, hogy a történet alkotó erői és azok hatásai is mindig és mindenütt ugyanazok, s ha mégis van különbség egyes korokban, éghajlat alatt, népek közt a ható erők munkájában, akkor ez a különbség... külső természeti és történeti erőkből származik.“ — Tartósan hullámosítva: Ebből pedig az következik, hogy a történet alkotó erői és hatásai (v. és *ezek* hatásai) is mindig és mindenütt ugyanazok, s ha mégis van különbség a ható erők munkájában, az egyes kórokban, az egyes éghajlatok alatt s az egyes népek közt, akkor stb.

Történetírónk határozott ellensége a névelőnek: „...közhellyé vált e természeti és kulturális erők hatása a történet legkülönbözőbb terein, erkölcsök, szokások, jog- és államelmélet kialakulásában“: közhellyé vált e természeti és szellemi erők hatása a történet különféle terén, az erkölcsök, szokások, a jogi és állami élet kialakulásában» „... a tanácsosellenes actiók ... minden egyes esetben király és rendek kibékülésével végződtek“: *a király és a rendek.*

Így beszél és ír a magyar: magakellető, szerelemföltő, csepürágó, kutyaszorító, felhőkarcoló. Tehát Székfünek is így kellett volna írnia: *szivárványhajszoló* gyerme-

kek, de hát ő tudálékosan és rút mássalhangzó-torlasztással szívárványhajszólót ír.

Hányszor elhangzott és megíratott már az az intelem, hogy magyarul *valamin értünk* valamit, de Szekfü ennek ellenére *unter etwas* ért vmit.

A „művelt“ magyar már nem *él valamivel*, sőt nem is *fordít hasznára* semmit, hanem mindent *in Anspruch nimmt*. Tehát Szekfü is: „; . . . szomszédait ... magához' csatolta és további hódításainál *támogatásukat igénybe vette*; helyesen: további hódításaiban támogatásukat fölhasználta.

„... . . megint *igénybe veszi* (a magyarság) a parasztságban rejtve élő ősi magyar jellemet: *hasznára fordítja,, javára fordítja, hasznosítja*.

A következő szemelvénynek többek közt az a hibája, hogy a rámutatást mellőzi: „Igaza lehet tehát *a* szellemes *mondásnak*, mely szerint mi magyarok már akkor is tanácskoztunk, mikor még nem volt székünk, mert azelőtt nyeregben tanácskoztunk.“ A nátszelet-nyeregalattpuhító magyarsággal: Igaza lehet tehát *annak* a szellemes *mondásnak*, hogy mi magyarok már akkor is tanácskoztunk, mikor még székünk sem volt ...

„ ... őt használja fel a fejedelem harmadik *lemondása* előkészítésére: harmadik *lemondásának* előkészítésére.

Az *egyedül* idegenes az alábbiakban: „Mindez a politikai tett és módszer nem *egyedül* renaissance, hanem magyar renaissance jellegű: nem *pusztán* v. *csupán* renaissance, hanem.. — „Külső segítség *egyedül* I. Ferdinándtól volt várható“: csupán, csak Ferdinándtól.

„...a kurucokwáz a háza lett a cél“ a kurucok szemében a háza voit a cél.

A magyar nem szereti a *magas* és *alacsony* jelzöt át-'- vitt értelemben. Tehát a *magas ár* magyarul *drága*, & *magas kitüntetés nagy kitüntetés*, az *alacsony jellem hitvány-jellem* stb. Hibás eszerint a „kuruc szellemiség“ „igen *magas erkölcsű* képviselőidről beszélni; helyes magyarsággal *fejlett, példás, tökéletes* stb. erkölcsű képviselőiről szólhatunk.

A *képez* helytelen használatának ismerete is az elemi igényű nyelvhelyességhez tartozik. Mégis így ír Szekfü:

„külön tanulmány tárgyát képezhetné“ a helyett: külön tanulmány tárgya lehetne v. külön tanulmány foglalkozhatna vele.

„... messze túlhaladnék jelenlegi kereteinket.“ Helyesen: messze túlhaladnánk jelenlegi kereteinken v. messze meghaladnók jelenlegi keretünket.

A *nemcsak* után *hanem* jár, nem pedig *de*; legfőbb versben vagy nagyhevíletű szónoki előadásban lehet megengedni.

Kegyetlenség a *nemcsak* — *hanem... is* megcsontítása. Nem tudjuk elképzelni, mit vétett az a szegény picurka *is*, hogy kifricskázták a következő mondatból: „Mert mind együttvéve adja azt, amit nemcsak nevezünk, hanem érzünk magyarságnak:... érzünk *is* magyarságnak.

Egy nem valami remekbe szabott mondat: „Ez nem azt jelenti, hogy mai, történetietlen értelemben fajmagyarok lettek volna, hanem egyszerűen azt, hogy őseik nemzedékeken, századokon át a magyar vezető rétegben éltek, még akkor is, ha egyesek köztük szláv vagy német származásúak voltak.“ — A mondat számos kajlaságát magyarosra egyengetve: Ez nem azt jelenti, hogy mai, történetietlen értelemben fajmagyarok voltak, hanem csupán azt, hogy... éltek, még ha közülök egyesek szláv vagy német származásúak voltak is. — A két *'coliak-ot* így kerülhetjük el: ha egyesek szláv vagy német vérből származtak is. Mert hát a széphanzásra is figyelni kell. Ez ellen vét egészen gvermekileg, ez a szövegrészlet: „...mielőtt a népek tarkasága kibontakozott *volt*, mielőtt az egyes embercsoportok az ő saját külön természeti és történeti környezetükbe bekerültek *volna*, ezen, differenciálódás előtt is lehetett *volna* akármely embercsoportnak, népnek is külön jellege.“ — így helyes és szép: mielőtt a népek tarkasága kibontakozott, mielőtt az egyes embercsoportok saját külön környezetükbe belekerültek, ez elkülönülés előtt is lehetett akármely embercsoportnak, népnek is külön jellege.

Különbség van a *minthogy* meg a *mint hogy* között, A *minthogy* okhatározó kötőszó, a *mint hogy* pedig voltaképpen a *mint az*, *hogy-ot* helyettesíti. Hibás tehát;

„ ... ha ... történeti jellegű külön élet változtatásokat... hozhat létre valamely embercsoportban, akkor mi sem világosabb, *minthogy* (helyesen: *mint hogy*)... idők folyamán saját jelleget vesz fel (inkább: ölt) ... Németes ízti összetétel az *államnépek*. Ebben a nem szabatos mondatban szerepel: „Az új magyar jog, a szomszédos szláv *államnépekéhez* hasonlóan, a keresztény polgárosultságból nőtt ki és bizonyos, hogy reá a katolikus egyházjognak nagy befolyása lehetett.“

„A beköltöző idegenek *kezelésének* e szentistváni szelíd gyakorlatából fejlődött ki a középkori magyar államnak.. .. politikája...“ — Még az orvosi nyelvben sem magyaros a *kezelés* (Behandlung), mert *orvoslás* vagy *gyógyítás* az, hát még itt, ahol az idegenekkel való *bánásról* van szó.

„... ez lényegesen nem könnyítette meg a *feladatot* (helyesen: *azt a feladatot*), melyet magára vállalt. (A *lényegesen* helyett is szabatosabb a *tetemesen, nagyon.*)

Ilyen formátlan, degesz mondatot nem volna szabad ekkora tudósnak leírnia: „Felelősége mindenért a nemességnek van, hiszen ő zárta ki a nemzet tevékeny közösségéből annak túlnyomó részét s a rendiség fenntartásával, ellenállva I. Ferenc püspökei, III. Károly nagyurainak, Mária Terézia és II. József hivatalnokainak, Széchenyi István és társainak humánusabb kezdeményeinek, a nemzet többségét tehetlenné, mellőzhetővé, semmivé tette.“ — Könnyebben emészthető magyarsággal: Mindenért a nemesség felel, hiszen ő zárta ki a nemzet tevékenységéből a parasztság nagyrészét s a rendiség fenntartásával tehetlenné, mellőzhetővé, semmivé tette a nemzet többségét. Hiába voltak emberibb kezdemények: I. Ferdinánd püspökei, III. Károly nagyurainak, Mária Terézia és II. József, hivatalnokainak, valamint Széchenyi István és társainak nem érvényesülhettek.

„ ... a magyar urak végül is csak akkor tudtak összeállni két királyuk erőszakkal kibékítésére, amikor már...“ — Az *erőszakkal kibékítés* sutaságát az *erőszakkal való kibékítés-től való* oktalan félelem nemzette. Legjobb így: *erőszakos kibékítés*.

„A „magyar romlás seculumjának“ nevezi korát, s a

magyar „génusz“ (így írva!) romlását abban látja, hogy a eéi kitűzésében, *sem* az eszközök megválasztásában nem működik többé ősi ösztönszerűséggel.“ Ez az első alkalom, hogy a *sem* . . . *sem* páros kötőszó felesleges megválasztását tapasztalom. Remélem, az utolsó is. Csonkítatlanul: hogy *sem* a cél kitűzésében, *sem* az eszközök megválasztásában.

Magyar történelmet írni ilyen tarka, nemtörődöm, idegenes nyelven: illik ez, Szekfű Gyula?

TANULSÁG.

Aki a *Mi a magyar?* tarka-barka mezőit végigpásztázza, nem sok bizonyosat tudhat meg a niagyarságról. De kétségtelenül megtanulja azt, hogy a magyar nemzet kirakatában szorongók nagy része nem tud jól magyarul. (A Könyv tanulsága: A magyar az a nemzet, melynek vezetői rétege — tisztelet a ritka kivételnek— nem tud helyese» magyarul.) Ha ez a nemtudás közönséges tudatlanság volna csupán sajnálkozást keltene; minthogy azonban oka fölszínesség, nagyzás és az anyanyelv megbecsülésének hiánya: ostort, pellengért, közmegvetést érdemel.

Mikor megérlelődött bennem, hogy nem hagyom szó nélkül nyelvünknek ezt az előkelő helyről származó sérelmét, úgy határoztam, hogy megbotránkozásomat visszafojtja, minden alanyi megjegyzés nélkül, síri szárazságú hangon pusztán felsorolom e szerzők nyelvi bűneit. Azt véltem, e téren is hűnek kell maradnom az emberi műveltség egyik legszebb virágához, a tapintathoz. Ám nem nézve azt, hogy a *Mi a magyar?* írói kevés kivétellel a legtapintatlanabb módon, szinte felelősséget nem ismerve úgy bántak édes anyanyelvünkkel, hogy ez a bánás durva bántás számba ment s így a bírálót eleve fölmentették a kíméletesség erényének kötelme alól, — kérdem: mit várhattam volna egy ilyen antilopkeztyűs eljárás módtól? Vájjon megtörhetném-e vele a tömjénezéstől homálygó szemű Babits elefántcsonttoronybeli kényuraságát, Eckhardt elvi és nyelvi következetlenségét, Zolnai Béla merész állításokkal párnázott kávéházi fölnyét, Gerevich faj- és névelemzés elleni hadrakelésének fonákosságát? Kötve hiszem. Kérdés az is: van-e egyáltalán olyan erős marású gúny, olyan kíméletlen őszinteség, olyan fürgeteges fölháborodás, mely elegendő ilyen meg-

átalkodott, gögberozsdálló, énjük szerelmese „nagyságok“ magukbaszállatására?

Mindegy. Ha ők nem térnek is nyelvünk tiszteletének útjára, ezzel vissza nem fordíthatják annak a nemes mozgalomnak előnyomulását, melynek többek között ilyen „gyöngye nyelvérzékű németek“ és „magyarul rosszul beszélő zsidók“ a harcosai, mint a megboldogult *Négyessy Lászlón* és *Kosztolányi Dezsőn* kívül: Szinnyei József, Zsirai Miklós, Nagy J. Béla, Csathó Kálmán, Csengery János, Csúry Bálint, Gyomlay Gyula, Harsányi Zsolt, Juhász Jenő, Pais Dezső, Sági István, Zolnai Gyula és a *Magyarosan* szerkesztői: Pintér Jenő s Putnoky Imre.

Ezek után a magyar társadalom java rétege nem kétséges, kik mellé fog állni: a magyar nyelvet ebek harmincadjára vető álpróféták mellé-e, vagy az egészséges magyar ösztönükkel eddig is az Akadémia körül csoportosulok mellé? Ez a kemény számonkérés pedig nem az én egyéni kötözködésem. hanem annak a sokezer író-olvasó magyarnak a tiltakozása, akiknek úgy érzem, én csak tolmácsa, hangerősítője vagyok. Az én kiáltásom tehát az övék is: Nem tűrjük tovább, hogy a magyar tudomány és művészet hímes mezében páváskodók a magyarság legfőbb értékét, nyelvünket tovább pusztítsák! Nem tűrjük, hogy egyetemeink, a magyar tudomány fellegvárai, a magyar nyelv temetőivé váljanak! Nem tűrjük, hogy a magyarságot csak félig vállalók oktassák azokat a magyarságra, akik ennek a sorsnak minden következményét vállalják! Isten oltalmazza a nyelvében élő és nevével is honfíúi vallomást tevő magyarságot!

Zavaró sajtóhibák; A 36. lap utolsó bekezdésének 3. sorában idegen szavak helyett idegen szavak elleni küzdelem olvasandó.